

— — JOBBÁGY Anna

Kecskemét város a török alatt, különös tekintettel a hódoltság viszonyaira.

Szeged, 1925.

Diss. A 332

Diss. A 332

Diss. A 332

162 lkr
1925/26

" KECSKEMÉT VÁROS A TÖRÖK ALATT,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HODOLTSÁG VISZONYAIRA."

Jobbai Anna

Diss. A 332

Előszó.

Szülvárosom, Kecskemét városának a 150 éves török uralom alatti történetét igyekeztem megírni, amikor annyi szenvedés, megpróbáltatás jutott osztályrészül a többi alföldi városokkal együtt. Munkám elején a város keletkezésére vonatkozó legrégibb adatokat ismertem, majd a török államszervezetet, a katonaságot tárgyalom, szükségesnek találván ezt a hódoltsági viszonyok megértéséhez; mert a török birodalom teljesen katonai alapokon nyugodott s a birtokfelosztás, birtokadományozás katonai szempontból történt. A közigazgatás, a vallásügy a törököknél szintén az adózás szempontjából volt fontos s az adóknak szinte elképzelhetetlen számát találták ki a hódoltsági nép sanyargatására. Minden más ügy/iskola/ kikerülte figyelmüket.

ha különösebb hasznót nem hozott a török kincstár számára. A megye és a földesur iránti kötelességeket a nehéz sorsban levő kecskeméti nép sohasem tagadta meg s az inséges esztendők éppen a török uralom utolsó idejében a legnagyobb megpróbáltatásokkal jártak városunkra. A tatár csapatok átvonulása- a török martalócok a magyar hajduk- és a felszabadító csapatok követelései gyakran az éhínséggel fenyegették a lakosokat.

De kiállván megpróbáltatásait, a reá-
rótt csapásokat Kecskemét városa, büszkén tekint ma is nehéz és szomorú éveire vissza, melyeknek elviselésében az erős akarat a szebb jövőbe vetett hit s a felszabadulás reménye tartotta fenn.

Munkám főforrásaként a Kecskemét levéltárában talált török oklevelek /magyar fordításai/, a Számadási jegyzőkönyvek, a Református Egyház oklevelei szolgáltak, bár megkönnyítve volt munkám azáltal, hogy szülővárosom nagy történetírója Hornyik János ezt a kort is feldolgozta.

A levéltári kutatások közben találtam ugyan egyes adatokat, mely nem egyezett Hornyik állításaival, a tizedváltságra vonatkozóan; valószínűleg ~~va~~ elkerülte figyelmét. Velics: Török kincstári defterek szolgáltatták munkám alapvető anyagát, mely a leghivebben tárgyalja a török hódoltság alatti viszonyokat. A Török magyar-állam-Okmánytár sok esetben világos képet nyújt az adózás, a török pasák önkényes követeléseiről s a megyei intézkedések, megyei rendeletekről. Salamon: Török hódítás Magyarországon című munkája nélkül a török alatti viszonyaink ismerete sokkal hiányosabb lenne, s azért munkám egyik forrásaként tekintettem ezt a kiváló munkát is.

Kecskemét város a török alatt⁴ különös tekintettel a hódoltság viszonyaira.

Az Alföld aranykalászos rónaságán, Pestmegye középső részében gazdag, buzatermő földekkel megáldott helyen terül el Kecskemét városa. A ma már fejlett kulturájú város nagy multra tekint vissza; nem egyszer dulta, pusztította ellenség táborai, lábával tiport benne törvényt és jogot, de nem renditette meg a polgárok lelkét még ez sem munkájukkal hasznos polgárai igyekeztek lenni nemcsak a városnak, hanem mindig készek voltak a haza által megkívánt kötelességek teljesítésére is. A sok szenvedés által megpróbált város éppen a szenvedés súlya alatt megerősödve, az ellenség kitakarodása után a 150 éves török uralom megszűntével az alföldi városok közt a negyedik helyen áll és teljes erejével a mai kultur viszonyok elérésére törekszik.

A történetírók megállapítása

A város

szerint a mai Kecskemét helyén 1300 évvel ez-
előtt már a szarmata jászok idejében is tele-
pülés volt. Ez az adat teljes bizonyítást még má-
ig sem talált, azonban a népvándorlás irói kö-
zött vannak olyanok, kik e két helységet a haj-
dani "Partiskumot" a mai Kecskeméttel azonosít-
ják. Ptolemaios a II században a jászok 8 hely-
ségét jelöli meg s köztük a térképen feltüntetett
Partiskum földrajzi helyzete valóban hasonlít a
Kecskemétéhez. De mivel kézzel fogható bizonyí-
tékaink, ásatások útján napvilágra jutott emlé-
keink a város hajdani voltáról nincsenek, az e-
gész dolog csak feltevés. 1.

A honfoglalást megelőző időben a
népvándorlás különböző rétegei lepik el az Al-
földet s a honalapító Árpád itt bolgár telepü-
lést talál. Amint a magyarok ezt a földet is bir-
tokukba veszik, nem üldözik az itt lakókat, ha-

1. Hornyik: Kecskemét város története I kö-

nem a lakosság számát még foglyokkal is szaporitják. Szent István idejében Kecskemét városa a királyi udvarnokok kezében van s a lakosság egyik főfoglalkozása már ekkor az állattenyésztés, főként a kecske tenyésztés volt, miről tanuságot tett a sok elszóft kecskeszarv és kecskeköröm, miről a város elnevezését is kapta.

A nyugalmat a város nem sokáig élvezi, mert előbb a kun, majd a tatár pusztítás, öldöklés söpör végig az országon, kiméltetlenül tönkre téve a mi városunkat is., hiszen alföldi város. A pusztítás után IV Béla tudta vaskezével helyreállítani a rendet az országban s Kecskemétből és a környéken levő pusztákból egy virágzó megyét, Kecskemét megyét varázsolt rövid idő alatt. Zsigmond alatt a királyi birtokok a király kezéből kezdenek kicsuszni s Kecskemét a XV századtól kezdve különböző földesurak kezén van.

De a fejlődésben levő város felett csakhamar ismét vészes fellegek tornyosulnak a hatalmas, földrengető török és tatárhadak útik fel fejüket az országban s a siralmas kimenetelű mohácsi csata után 150 esztendőre búcsút mondhat Kecskemét városa is a szabadságnak és keserves napokat számlál ezután számos éveken át.

Kecskemét városa a tatár pusztítás után megerősödve, az ellenségnek oly módon igyekezett gátat vetni, hogy a főbb uccatorkolatokat erős rácsozatu kapukkal fegyveresekkel látta el. De mit ért ez a törökkel szemben? Mint dúló fergeteg, 1526 szeptember 26-án vonul Budán, Kecskeméten át Szeged felé a mohácsi ütközet után Ibrahim pasa csapatja, nyomában inséget, nyomoruságot hagyva. Oly nagy mérvű pusztulás követte az átvonulást, hogy e város hosszú

A város helyzet a mohácsi csata után, a város rövid története

esztendők nyomán alig heverte ezt ki. A környékbeli falvakban a nép csakhamar hontalan-
 ná válik s Kecskeméten keres magának menedé-
 ket./1/ 1529-ben még egy ilyen átvonulásban
 volt része városunknak. A hideg kemény télen
 még rettenetesebb vált a sikerélen bécsi had-
 járat után az ellenség fosztogatása. Az átvo-
 nuló csapatok helyét azonban nemsokára állan-
 dó, bennlakó csapatok foglalják el; 1541-ben
 Buda, majd 1552-ben Szolnok bevétele után az
 Alföld martaléka lett a töröknek, Kecskemét vá-
 rosával egyetemben. Az 1552-iki ~~h~~ hadjárat még
 inkább tönkretette az egész Alföldet, hol leé-
 gett házak, romok mutatták a török pusztító ke-
 zének minden munkáját. Tönkretette Kecskemétet
 a pusztító had, hiszen a fő útvonalba esett
 s az itt lévő agyagból készített sövénykerítés-
 sel ellátott házakat nem volt nehéz még elpusz-

titani sem. Azonban ezek az elpusztított házak a török alatt többnyire nem épültek fel részben az elnéptelenedés miatt, részben mivel a házépités alkalmával a törökök akadályokat gördítettek.

A város földesurai a mohácsi vész után a Pathó³ák, majd 1559-ben a Vizkeletiek, Sárkándiak, voltak, kik azonban csak a várostól megszavazott censust kapták, s a censust ők maguk között osztották fel./1/.De soha a város jobbágyi terheket nem teljesített a polgárai szabadon szerezhették, vásárolhatták meg a város határában levő földeket. Legföljebb a megkívánt ajándékokkal toldották meg a földesuraknak beszolgáltatott censust.

A város lakosai között már 1564-ben nagy számmal találunk lutheránusokat, kiknek jó része később Kalvin vallását vette fel.

bár többségben ekkor is a katolikusok voltak kiknek az eddig használt nagy templomot a lutheránusok 1000 forint kötbér mellett engedték át, s maguk ugyanott a templom kertjében építették maguknak a fatemplomot. A kecskeméti leváltár ezen oklevele szerint Kecskemét lutheránus és katolikus rendjei a szerződést a város birája, Végh Mihály házában kötötték. A város birái mellett szerepelnek az esküdtek, kik a városban felmerült vitás ügyeket a török ittléte alatt is gyakran maguk intézik el, ha nem is mindig nyilvánosan s csak nagyobb ügyekben ítélkeznek a foggott birák/a három város közös birája s esküdtei/ s ritkán fordulnak a megye elé igazság szolgáltatás végett. A török kádi előtt, csak pénzt megkövetelő esetek szerepelnek bűnügyként.

Nem sokáig élvezi a város a nyugalmat, mert a 15 éves háboru kitörése igen nagy csapás volt Kecskemétre nézve is, mert-bár a tö-

rök tisztviselők nagyrészt elköltöztek a városból de a seregek élelmezését, a fuvarozást továbbra is megkivánta a török. Amellett az országnak a török által elfoglalt részében mindenütt haramia bandák keletkeztek az elpusztult falvak hontalanná lett lakosaiból s ezeknek száma a végekről elmenekült éhes hajdúkkal növekedett, kik valóságos rémei lettek azután a városnak s az egész Alföldnek. De míg ezekkel szemben törvényesen járhatnak el a város előljárói, jóformán teljesen tétlenül kell szemlélniök a Krim félsziget elfoglalása után a szultán kiegészítő csapatát alkotó tatárhordák sarcolásait és rablásait. 1596-ban pusztításuk oly nagy mérvű volt hogy 500 házból már csak 327 maradt épségben./1/ 1600-1601-ben újra ellátogatnak a városba a tatárok, s kifosztva a várost az előkelőbb polgárokat rabszijra fűzve viszik magukkal tuszként.

jókora váltságdíjakra számítva. A város az-
után bátorsági öröket /tatár öröket/ fogad
s ezeknek a fizetése s a megkívánt ajándé-
ka szintén tekintélyes összeget jelentett.
a város pénztárában.

Kecskemét földesurai között
1607-től kezdve a Rákóczy család is szerepel
Rákóczy Zsigmond, ő szedi a censust melyet a
városiak megtoldanak 137 arannyal, 10 száras
csizmát, papucsot, keszkenőt, darutollat stb.
küldenek még neki. Zsigmond után fiai I. Rá-
kóczy György a fejedelem s testvére Pál az
országbiró szerepelnek, I Rákóczy György fe-
jedelem nevét megörökitette a ref. egyháznak
adományozott szép haranggal. A földesurak kö-
zött találjuk 1614 óta a Bosnyák családot is
kinek a révén Kecskemét 1/8-ada Koháry Ist-
ván füleki kapitány kezére jut. Később megszer-

-zi a Wesselényi féle részt is, s így a város
1/4-ének birtokában lesz.

Ezután, hogy az időrendet
ez továbbra is megtartsam a főbb mozzanatok
felsorolásában, 1644 óta a katolikus egyház
ügyeit már a Ferencrendiek intézik, kik ele-
inte jó barátságban élnek a protestánsokkal
később azonban már jónak látják a kecskeméti
nagy tűzvész után, 1678-ban, hogy templomaik
egymástól külön épüljenek. T. i. ekkor leég a
Ferencrendiek zárdája, s utánna a reformátu-
sok temploma, s ekkor a város által kijelölt
helyen a szultán beleegyezésével készül el
1680-ban a mai is meglevő református templom.

Tudvalevő, hogy a török hata-
lom, a lepentói ütközet után/1571/ a sok trón-
viszály következtében állandóan hanyatlik. A
janicsárok nem a sorkatonaság többé, amellyel

föllépésükkor az európai gyalogság nem mérkőzhett. Megrontották szigorú katonai fegyelmeiket csaknem minden szultán trónra lépésekor bekövetkező palotaforradalmak, melyekre a janicsárokat, mint a szultán hadseregét szívesen felhasználták. A felszabadító hadjárat a török hatalom hanyatlásának szükségszerű felismerése volt. De a nyomában nélkülözés, megpróbáltatás, Mercy és Karaffa követelései ismét gazdasági válságba juttatják a várost, melyet a bekövetkezett vallási üldözés még súlyosbított. Hiszen Kecskemét városa is az articulált részek egyikebe jutott s a lelkiismereti szabadság korlátozása egyike a legnehezebben tűrhető rendelkezés a hódoltsági állapotok felcserélő, új kormányzatnak a város protestáns lakói számára.

I.

Mielőtt Kecskemét török alatti viszonyainak tárgyalására rátérnék, jónak látom kissé bepillantani a török államszervezetbe, mely erejét tulajdonképpen kizárólag nagy katonai hatalmának köszönhette.

A török ahol a lábat megvettette, talpalatnyi helyen is bár korlátozta a nemesi jogokat, hatalom csak egy volt náluk s ez a "szultán", kinek neve szent volt, minden muzulmán alattvaló előtt. Magyarország a török kezébe került, elfoglalt részeiből, a legjövodelmezőbb városok, birtokok, hidak, kincstári kezelés alá jutottak s ezek között a jól jövodelmező városok között a mi városunkat Kecskemétet is ott találjuk, melynek sorsa, éppen azért, mert a kincstár ügyelt fel rája, elviselhetőbb volt a török tisztviselők

kényének-kedvének tkitett falvakénál.

A többi birtokot az illetmények fejében, főrangú tisztviselő-
nek juttatja oda, ezek voltak a khássók,
vagy belső birtokok kisebb csoportban ki-
bérelt hűbérül osztja ki katonái között az eg-
yes birtokokat, azonban soha a birtok fe-
letti jogairól le nem mondott, az önrendel-
kezési jog mindig az övé maradt.

Birtok-
felosz-
tás.

Hivatalok állottak fenn,
melyek a birtokok, kincstári városok jövedel-
mének kezelésével foglalkoztak; a hivatalok
élén állott a defterdár mely az összes pénz-
ügyek legfőbb intézője volt. A khásszok évi
jövedelme a defterdár ellenőrzése alatt állott
éppen úgy, mint a katonáknak kiosztott hűbér-
birtok. Megkülönböztette a hűbérbirtokot a nyu-
gatitól az, hogy itt a katonai érdem s nem a

1.
születés volt a birtok adományozás alapja.

A török hűbértoknál
megkülönböztethetjük:

1/. A "khisszari gedik"-et vagy
zsoldhűbért, melyet gyalogos tüzér vagy vár-
beli őrség zsold fejében kapott. Ez azonban
közgazdaságilag nagyon káros volt, mert a
falvak elszegényedését hozta magával.

2/. "Timár" alatt a kisebb hűbért
értjük s ez 19.999 akcse jövedelmet hozott.
6000 akcse jövedelem után a timarotia kato-
nát tartozik kiállítani, de azon alól levő
jövedelem mellett csak önmaga katonáskodik
a hűbéres.

3/. A "ziamet" alatt a nagyobb jö-
vedelemmel bíró hűbért értjük. Ennek a jöve-
delme meghaladja a 20.000 akcsét.

A birtok felosztás szükséges volt, a hűbéres katonaság számának megállapításához, erre való volt a kilidzs vagy kardrendszer, mely szerint 3000 akcse jövedelem után maga a hűbéres katonáskodik. 6000 akcse jövedelem után pedig egy kardos katona volt kiállítandó. Így megállapítható volt ugyan a hűbérek száma, de nem a katonáké, mert a hűbér megnövekedése nagyobb számú katonaság kiállítását hozta magával. A kilidzsre nagy gond volt s ha a hűbéres elhalt, csak az ezem felüli részt adták újabb hűbéresnek, oda.

A törököknél az állami élet s annak minden mozzanata hódításra volt berendezve minden intézményük ennek szolgált. Amint hatalmuk növekedett, nemzetet nemzet után igázták le s attól fogva a leigázott nemzetnek

kellett haderejét oly módon megerősíteni, hogy az kész legyen a további hódításoknál a többi ország leigázására.

A katonaság zömét az elszántságától jól ismert janicsár had alkotta, kik szervezetüknél fogva akkor a legjobb gyalogos katonaság voltak. Zsoldjukon kívül a kincstárba beszállított élelemből nyerik ellátásukat. A kolostori életet élő janicsár katonaság mellett az előkelőbb gazdagabb csapatok a szahik alkották, kik a pompát a hűbértartásokból származó jövedelemből fejthették ki.

Török
katonaság.

A magyarországi török katonaság főlött a budai, kanizsai, egri és temesvári pasák, bégek állottak, ezek voltak a vilajetbegek, melyek még fel voltak osztva szandzsákokra azaz katonai területekre. Kecskemét eleinte a budai pasa főnhatósága alá tartozott,

A török magyarországi szervezkedése.

kinek a jövedelme az összes tisztviselők kö-
zött a legnagyobb volt. Később azonban Kecskemé-
tet is a gyulai szandzsákhoz számították. Elő-
ször 1593-ban találjuk idetartozónak, amikor
Ali pasa azt követeli a gyulai szandzsákhoz
tartozó Tur, Ványa, Kecskemét, Kőrös, Cegléd
városoktól, hogy az adójukat haladéktalanul fi-
zessék be.¹ A kecskeméti levéltárban is talál-
lunk említést a gyulai szandzsákhoz tartozó
Kecskemét, Vány és a többiről. Azonban csak
1690-ben. Valószínűleg a 15 éves háború kezde-
téig tartozott Kecskemét a budai szandzsákhoz.
A pasák alatt a bégek állottak, minden szand-
zsák élén egy-egy. A budai pasa szandzsákjainak
vagy kerületeinek száma 18 volt, jövedelme arányá-
ban kellett katonát tartania. Bár a defterdár
tisztviselői nagy gondot fordítottak a pasák
jövedelmének megvizsgálására, azok őket mégis

1. Török-magyar államelmélet, I. kötet, 1. fejelet.

kijátszották. önkényesen meghatározott adómeny-
nyiségükkel. Később a jövedelem eltitkolása mind-
inkább káros befolyásu volt a török államra néz-
ve, mert a tisztviselők nagymérvű csalása a jó-
módu magyar falvak pusztulását idézte elő és
ugyanakkor elősegítette a nagy alföldi városok
keletkezését. Kisebb falvak összeépülésével vagy
összetelepülésével.

A törökök hódítása Magyarországon nem
hasonlítható a népvándorlás foglalásaihoz, mert
számukra csak gyermek vagy tábor maradt mindig
hazánk, hol a lakosok eredeti foglalkozásukat
megtérthették, és a hazafias szellemű *vármegejének*
örizhették a Corpus Juris jogfolytonosságát.

II.

Kecskeméten a hódító török csapat dol-
gozó munkás népre talált, melynek száma 10.000
lehetett. ^{4.} A lakosság legnagyobb része gabona

A vá-
ros la-
kossá-
ga és
foglal-
kozása

földek megmunkálásával foglalkozott s a puszták száma már ekkor 32 volt, hol a serény munkának bőséges aratás volt mindig az eredménye. Azonban a török katona vetés nélkül igyekezett aratni s az érett rendeket a gazdák szeme látára vágatta le s rabolta el, úgy hogy a lakosság lassanként csak a saját szükségletének megfelelő gabonát termeli s a legtöbben visszatérnek a jövedelmezőbb állattenyésztésre. Nemcsak Kecskemét, de az egész Duna-Tiszaközi nép főfoglalkozása volt ez, bizonyítja Bextrandon de la Brockier leírása; mely szerint a francia író megjegyzi, hogy Szegedtől Pestig a legelőkön temérdek nyáját látni csupán. Nagy számu juhnyájjal rendelkeztek őseink, melyre a legjobb bizonyíték, hogy dolgozni soha nem szeretvén, nyajaikat legtöbbször télire egy-egy módosabb gazda juhái közé csapták s

annak az föl sem tűnt s a takarmánnyal ezt is bőségesen ellátta.¹ A kecskemétiak a homokos szőlőkben a bort termelték. Innen kerültek ki a töröknek ajándékba vitt borok amit oly szívesen fogadtak el, mint Erdélytől mindig a serlegeket, bár inkább a szőlőt kívánta a török, mert a bor élvezése a Korán szerint tiltott dolog volt. Nagyobb² fejlődést mutatnak az akkori gyümölcsösök, melynek szintén igen nagy művelői voltak s a török gyümölcsösök nagy részét éppen általunk ismerete meg a Nyugat. A török gyakori harácsával leszoktatta tehát Kecskemétet a gabona többtermeléstől, de ugyanakkor a gyümölcstermelésre utalta, melynek virágzó művelése a török hódítás idejéből Kecskemétre nézve talán egyetlen jó hatásnak tudható be.

A kertészkedés is elég virágzó volt

¹ Hornyik: Kecskemét város története, II kötet 170o.

² Takáts: Rajzok a török világból III kötet 359. lap.

1593-ig, a XVI-ik században mindenütt ott találjuk a veteményes kerteket, sövénykerítésekkel övezve, de ezt a sövénykerítést az átvonuló csapatok mind elhasználták tüzelő gyanánt s lassanként szépen fejlődő kertjeink veszendőbe mentek. Már akkor is nagyban termesztik a dinnyét, asszonyaink pedig szép eredménnyel méhészkedtek.¹ Még a halászat is lehetséges volt, mert akkor a Széktó és Csallános tavak 100 holdnál nagyobb területet borítottak el. A városon pedig keresztül folyt egy² Pecsó nevezetű patak, melyet őseink Beél Mátyás szerint³ homokzsákokkal kénytelenek voltak betölteni, nehogy valamely töröknek eszébe jusson a patak közelében várat emelni.

A XVI. században már az ipar is kezd fellendülni, melyet a török sohsem igyekezett fellen-
dülése,

1. Takáts: Rajzok a törökvilágból. III kötet 363. lap.

2. Hornyik: Kecskemét város története. II kötet 28. o-

'fejlődésében gátolni, hiszen ebből a kincstárnak óriási haszna volt, az iparosok állandóan hozzájuk fordultak, céhlevél kiállításáért, gyakran sérelmeik elintézése miatt is s mindig tetemes összeget fizettek ilyenkor a török kincstári kasszába.

Különböző iparágak.

Meglepők azok a szép arany és ezüstből készült ötvös munkák melyeket az ötvösöknek 1551-ben Szegedről ideköltözött céhe készít.

Ötvösök.

A kovácsok voltak a törökök számára a legjobb iparosok. Ezekkel igen sokat dolgoztatnak, hidak építésére Budára rendelik őket, de gyakran védelmezik is a jogtalan s a túlságosan gyakori adószedésekkel szemben, amennyiben csak a császári és fej-adót kívánta meg tőlük, és más közszolgálat alól, a hidak építését kivéve föl voltak mentve.

Kovácsok.

Azért mégis voltak panaszaik!

A kecskeméti kovácsok panaszára, hogy . .
 Ők a fejadón, törvényes tizeden kívül a Du-
 na vizén épülő hidhoz nemcsak vasszeget szol-
 gáltatnak de ágyu kerekeket is vasalnak/1662-
 ben Izmail pasa megtiltja ezt a budai defter-
 dárnak. Ugyancsak Haszán aga 1662-ben az adó-
 záson s az ágyukhoz és hidhoz való szolgálata-
 ton kívül minden közszolgálat alól fölmenti
 1.
 Őket, s ezzel régi jogaikat erősíti meg.

A szücsök és szabók bár külön céh- Szücsök
 levéllel rendelkeztek, melyet az illető ka- és
 diától nyertek, s később 1559-ben a város szabók.
 egyik földesura, Wesselényi Ferenc által
 erősítik meg,- állandóan viszálykodnak egy-

mással. A szücsök féltékenyek a szabók-
 ra, kik elszedik tőlük a prémés öltönyökön
 levő szücs munkát s ezáltal ők jövedelmük-
 ben megkárosítva érzik magukat.

A szabok elleni féltékenységükben a török-tisztviselőkhez fordulnak, kik igyekeznek őket megvédelmezni a szabókkal szemben s a megtiltják amazoknak büntetés terhe alatt hogy a szücs munkánál mint kontárok dolgozzanak.

E céh mint a kovács céh is a törökök számára is dolgoznak s a sok ajándékba vitt ruha, prémes öltözet sok munkát ad ezenkívül az iparosoknak.

A csizmadia céh szabályaiban ott találjuk a védekezést a szattyán csizmát árusítók ellen, kikre nagyon féltékenykedtek. Ezeknek az ipara igen fejlődhetett, hiszen először is a város lakosságát ők láthatták el csizmával, amellett, "rengeteg-karmazsin-csizmát", melyet a török és magyar részre ajándékba vittek a kecskeméti polgárok, mind

Ők készítették el. Nagy számban voltak még a kisasztatócsok, akikről vásárolták a töröknek ajándékba vitt papucsot, posztó félét, dohányt s a többi. Szerepelnek az iparosok között a gombkötők a takácsok, a vargák, molnárok, hentesek is.

Az iparosok megélhetése ekkor éppen úgy mint minden emberé, nagyon is nagy nehézségekbe ütközött.^{1.} Mind a török, mind a magyar s a város is adót követelt rajtuk, nem igen számítva a temérdek ingyen munkát. Nevüket mind a foglalkozás szerint kapták/Szücs Péter, Kovács János, Szappanos és így tovább/ s a sok munka és követelés mellett is sok becsületes és számottevő polgára a városnak közülük került ki.

III.

A pénzügyi viszonyok megismerése okvetlenül szükséges ahhoz, hogy a török hódoltságai viszonyokat, adózást és a többi megismer-

Pénzügyi viszonyok.

1. Különösen azon céhmesterek, kik városi politikával is foglalkoztak.

hessük. A töröknél a pénzügy eleinte állan-
 dóbb volt Nagy Szulejmán haláláig, azután
 azonban nagy változásokon megy át, a gya-
 kori szultán változások miatt.¹ 1584-85-ig 2
 40 akcse-ltallér, 50 akcse-l koronás tal-
 lér, 60 akcseRudolf alatt vert 1 magyar a-
 rany vagy 2¹/₂ forint és 15 pénz értékű volt.
 Az akcsénél kisebb értékű volt az oszpore,
 mely a török hódoltság korában a legkisebb
 ezüst pénz volt, zacskóba kötözve vagy súly
 szerint mérve volt forgalomban. A 40 akcsét
 szokták még gurusnak is nevezni. Másfél gu-
 rus egyenlő egy magyar arannyal. A perzsákkal
 való érintkezés folytán divatba jött az oz-
 manie nevű ezüst pénz. A máltai és a sziget-
 vári hadjáratok alatt a török pénz állandó-
 ságából veszített, ezelőtt egy oka ezüstműl
 500 akcsét vertek, majd a magyar lucrum ca-
 merae-hoz hasonlóan ugyanannyiból 1.000-et

¹ Telis: Török kincstári defterek, I kötet 54. lap.

s a jó minőségű pénzdarabokat rossz minőségűvé verték át. Később javul a helyzet s 1630-ban 1 gurus-80akcse, 1 arany-200 akcse. Ezek a rossz pénzügyi viszonyok a gazdasági romlás felé vezettek, s később a tisztviselők és zsoldosok helyzete is igen megnehezedett, de ezek könnyen begitettek magukon, az adókat felemelték, több ajándékot követelnek s a zsoldosok pedig jobban rabolnak és pusztítanak.

A magyaroknál 100 dénár-rénes forintnak felelt meg, mely 1 forint 20 dénár. Az arany forint pedig 170-178 és 180 pénznek felelt meg. De ez is nagy változásokat szenvedett később.¹

IV.

Ami a török uralmat hazánkban a Adózás. legjobban meggyűlöltette, az a végnélküli

¹.Hornyik:Kecskemét város története.II.kötet 73.o.

's a pasák kényének-kedvének megfelelő adózás volt mellyel teljesen kiszípolypzta a magyar népet s nyomoruságba, sokszor éhinségbe, a végső pusztulásba kergette őket. A sok szenvedést melyet a török okozott a magyarnak, hűen viszszafeleltetve Verancsics levele, melyet a budai pasákhoz írt¹: "Uraságod nem látja mindezt, mit a szomszéd bégek ellenünk művelnek s miként dagognak naponként, nemcsak kirabolván és fosztogatván szegény lakosokat és mindig más és más zsarolás módokkal nyomorgatván őket, hanem még szüvéruket is kiszívják, ugyannyira, hogy már lélek is alig van bennük és másról már nem is gondolkoznak mint, hogy az ország más részébe költözködjenek, hogy a ti sanyaru vas igátokat elkerüljék. És méltán pedig, mert örökös szolgaságon kívül, melyben őket, barmaikat szünetlen munkákkal sanyargatjátok, az adókat is fős-

¹ Honum. Gyök I. kötet, 182. oldal.

vénységtek szerint önkényűleg, ahányszor nek-
tek csak tetszik, vetitek reájuk." ^{A.} ²

Az adószedés Kecskeméten másként folyt a 15 éves háboru előtt, mert addig Kecskeméten, laktak a főbb tisztviselők, itt volt a kádia, kik helyben lévén nagy gondot fordítottak a különböző adók beszedésére. A háboru kezdetével azonban a főbb tisztviselők elköltöznek részint Budára- részint a közeli erősségekbe, a kádi is elköltözik, s ide szállítja ezután a kecskeméti nép a megkívánt adókat. Ez részben előnyös volt a kecskeméti népről, mert a város ügyébe nem szolhatott bele minduntalan a török-részben azonban káros volt ez- hiszen egy-egy főbb tisztviselő 30-40 katoná kíséretével jelent meg az adóbehajtás végett a városban. Ezt a csapatot aztán a városnak kellett élelmeznie, s az itt tartzkodásuk

néhá heteken át tartott.

A török adókat 3 főcsoportba osztjuk:

1./ Kincstári adók, 2./ Rendkívüli adók
3./ Földesuri adók. Ezeknek azután megszámlálhatatlan alfaja volt, amelyeket megkísérlek elsorolni és megmagyarázni.

A kincstári adó egyedül a császáré volt Kincstári adó.
s ez a kecskemétiekre is fontos, mert a város adóját mindig a kincstárhoz fizette be s nem a pasáknak. A rendes kincstári adó legjövedelmezőbb alfaja a harács volt, melyet egyes helységek a családfők illetőleg a kapuk után fizettek. Ennek megállapítása a kádik ügyközébe tartozott, kik azután uccák és város részek szerint számolták össze az adókat, vagy pedig előre megállapodtak a várossal, hogy "hány harácsot fog fizetni." A kecskeméti levéltárban 1597-től kezdődő török oklevelek.

között ott találjuk azon nyugtákat, melyeket a török adott a kecskemétieknek, rendes évi adójuk lefizetése után. 1664-ben a kecskemétiak 156 ház után fizetik az adót, viszont a "Török kincstári defterekben" 1627-1628-iki fejadót egy defter szerint Kecskemét 50 ház után fizette, tehát nem minden ház után. Előbbi adat valószínűbb mert ez egy eset kivételével az egész hódoltság alatt 156 ház után a kecskemétiak állandóan fizetik a fejadót.

1.

Ime egy adat.

"Kecskemét város 156 ház.

A nevezett város lakosai az 1074/1664-iki/ évre fejadójukat a császári adóval együtt hiány nélkül lefizették arról a jegyet kapták.

/kelet nélkül./

Osmán jancsár

kethuda."

1. Kecskeméti levéltár 15. oklevél.

A harács összege időnként változott, eleinte kevesebb 50 akcsénél, majd a pénz romlásával többre ment 215 akcsénél. A szegények ez alól részben fel is voltak mentve, a birák csak felét fizették, 25 akcsét, igazhivő mőzlimok/mentve/ is 25 akcse adót fizetnek. Régebben 1593-ban a g-jövedelem és fejadót még még külön számítják fel; ezt bizonyítja a következő oklevél, melyet a budai kádiához ír a gyulai kádia, mely szerint:

"Ahmed bei, Ali levele, ki Gyula kádia, írja, hogy a gyulai szandzsákhoz tartozó Tur, Varnya, Kecskemét, Kőrös, Cegléd városok az adót/virgü/ már régóta nem fizetik. Ezért követeli, hogy fej és jövedelem adót, mely a földjeik szerint van kiosztva /dzsizije, kharadás, szerfi/ a gyulai várba befizessék és minél hamarabb beszállítsák. Ha ezt teljesítik, úgy személyük, vagyonuk nem háborgattatik. De ellenkező esetben

az ott táborozó sereg őket foglyokká, vagy-
nukat prédává teszi." 1593 október 26. Moha-
remen hó. Levelét Mevlánához budai kádiához
küldi.^{1.}

Pendzse /ötöd/ vagy "iszpendzse" ka-
puadó is volt, eredete az adónak, hogy minden
hadifogoly értékének egy ötödét az uralkodó-
nak tartozott adni a harcos.^{1.} Ezt a mohame-
dán zsoldosok is megfizették, ha üzlettel fog-
lalkóztak. Ennek nyomát azonban a kecskeméti
jegyzőkönyvben nem találjuk, talán talán ma-
ga a város nem fizette, csupán a hozzátarto-
zó falvak.

A kincstári adók másik csoportja volt
a forgalmi adó, melynél ismét két alosztályt
különböztetünk meg:

- 1./vámokból befolyt jövedelem,
- 2./ városok által hozott jövedelem.

1. Török magyarkeri Okmánytár I kötet 1. lap.

1. Salamon: Török hódítás Magyarországon, 181 o.

A vámoknak is többféle módozatát találjuk. Egyik igen nevezetes faja áru vagy átviteli vám. Ehhez tartozott az "ubir", melyet a messzebb eső helyekre szállított marhák után fizettek. A vám fizetés szabályai külön kanunokban voltak megállapítva. 1 herdó borért 12 1/2 akose, kis herdó borért 5 akose volt a kötelező fizettség. A hidvámnál, révvámnál ott találjuk a kecskeméti gazdákat is a vámet fizetők között.

Például: "A váci rév átkelésénél darabonként egy grussal megvámolt s a fehérvári átkelésnél nem fizető marhák lejstroma 1562 máj. 4-én, 1564 február 14-én,

„Ambrus Kovács Gellérd és Tóth Antal kecskeméti lakosok fizettek 245 darab marha után

Kun Péter kecskeméti lakos fizetett 80 darab után.

Barani Benedek kecskeméti lakos fizetett 80 da-

rab után,

69

Varga Ferenc " " " 80 darab

után,

Kaposi János " " " 180 darab

után,

Tót Tamás " " " 90 darab

után.

1.

s a töhhi.

A töröknek egyik igen jövedelmező forrása volt a vásár is. Előre hirdették már a vásárokat a nagy városokban s Kecskemétet is hívják 1685. ben a szegedi vásárra, mely sokat ígérőnek mutatkozik, mert legalább 15 hajó érkezik majd Belgrádról, 1683-ban pedig Kecskemét városnak még a vásárban fizetendő 30-ad elengedését is megígéri csak minél többen jelenjenek meg a

1. Velics: Török kincstári defterek. II Kötet 290. l.

1.

1.
 teglédi vásáron. Nagy jövedelmét itt a vámok
 a helypénzek s a mürtheszib díj adta. Mürtheszib
 díj a vásárfelügyelő/mürtheszib/ által beszedett
 díj volt. Az áruk romlatlanságát vizsgálták meg
 csak leginkább s ezért szigorúan büntették a
 romlott árukat árusító polgárokat. Ebből is tete-
 mes jövedelme volt a töröknek. Vácon például 22
 hó alatt 2172 akcse.

A pénzügyi viszonyok romlása magával
 hozta az adók felemelését s ekkor a rendkívüli
 kincstári adókat kezdték forgalomba hozni. Ezt
 a háborús esztendőkhöz vetették ki s természet-
 ben vagy pénzben szedték be az egyes városok-
 tól. Ezt a török, ha természetben kapta meg, a
 föld termőképessége után követelte meg gabonáb-
 ból, mezei és kerti terményből, Tenyésztett ál-
 latokból, ha nem volt termés, erre való tekin-
 tet nélkül :pénzben.

Rend-
 kívü-
 li
 kincs-
 tári
 adó.

1. Velics: Török kincstári defterek. I kötet 149 o.

1. Kecskemét is fizette ezt az adót, de
pénzben s nem természetben. Ime ^{4.}

" Gabona tized, must, rét tized, k
kert adó, szőlők adója, gyümölcs tized és bád-
hava.

Nábie Kecskemétnél

Kecskemét városa 474450 akcse

Matkó pusztá 10.000 "

484450 akcse.

2.

Vagy még egy:

" Megnevezett város lakosától az 1072-ik
évre rájuk vetett hadi szolgálat /bedel, muzul/
és gabona adók/szurmát/ -érti váltság fölvéte-
tett s róla e jegy adatott.

Kelt 1072 Dzsemizala ^{ülevél} hó 5./1662 január
hó."

2. Velics Török kincstári defterek I kötet 149. o.

2. Kecskeméti levéltár 130 oklevél/25 szám alatt/

A rendkívüli kincstári adóhoz tartozott az építés adó, ha valami javítást/ház/ s a többi emelt a város. Ide tartozott még a vendégváltás is, tudniillik eleinte egy-egy hűbéres szedte be az adót, de később ehelyett az élelmezési adót szabta meg a török mely által megvásárolta magát Kecskemét városa is az egy héten át itt élő 30-40 katonától, kik a főtisztviselőket kísérték az adó beszedés alkalmával. Ez egy-egy házra kivétve 3 akcse volt. Árpa pénzt a nagyobb csapatok átvonulása alkalmával vetettek ki. Ez gyakran igen nagy összegre növekedett, például Kecskeméten 1673-ban házanként számítva összesen 700 akcsét, 1674-ben pedig 900 akcsét fizettek. Ezt néha természetben fizette Kecskemét városa.^{1.}

"Ezen jegy iratának oka ez:

Midőn a kecskemétiektől öméltsága/budai pasa/

1. Kecskeméti Levéltár 17. oklevél 26. szám.

'parancsa értelmében- minden adózó ház után,
két kila árpa követeltetett, árpát nem adhatván,
buzát hoztak s ezzel rótták le tartozásukat. Er-
ről kapták ezt a jegyet.

Kelt 1077-ik év Rebbüjülehiv hóban/1660

október/

Hadzsi Omár

mirialaj Budán."

Háboru alatt még a rengeteg élelmiszert
is szállítani kellett Kecskemét városnak büntetés
terhe alatt a török katonaság számára, de még bé-
kében is megkövetelte azt a török, hogy nagy meny-
nyiségű bort, buzát, állatot, cipőt haladéktala-
nul eljuttassanak hozzá.

Csak egy példát:

"Ahmed basa- a Tisza és Duna között va-
ló lakóhelyek gondviselője, szigorú parancsot ad
a kecskeméti esküdteknek, hogy éjjel nappal szál-

litsák a rájuk bízott terheket. Kecskeméti bírák: 500 kg árpát, 100 juhot, 100 kenyeret, 100 pint vajat 20 sajtot fejvesztés terhe alatt 2 nap alatt Hatvan alá szállítsák, mert különben a bírák mid karóba huzatnak s ezer vitézt küld a bessa rájuk, ha ellenkeznének.

1659-"

A háboru idején adóval már eddig is annyira megterhelt városunk népe, a fuvaros munkával s várépítési robottal is tartozott. A várakhoz szükséges követ, vesszőt hordja a kecskeméti nép, szekereit pedig annyira igénybe veszik, a török tisztviselők, hogy azok gyakran a meghatározott időn túl is, gyakran félélven át is oda maradnak. Például Kecskemétről 50-60 szekér 6 hónapig marad a vár alatt, ahova rendelték s ez kétszeresen káros volt a városunkra nézve. Munkaerő megcsappan, odahaza

Várépítési robot és salétrom főzés.

minden dolog abban marad, azonkívül a nagy munkának nagyon sok jószág lesz áldozata, jól-lehet IV Mohamed szultán mindig ellene volt a tisztviselők módfelezetti jogtalan követeléseinek és gyakran megtiltotta, hogy a szekeres munkára kirendelt népen a bégek vagy egyéb főtisztviselők zsarnokoskodjanak.^{1.}

Ha a kecskemétiak a szekeres szolgálatakat teljesítették, akkor a szultán rendelete szerint csak a következő évben volt szabad azt igénybe venni. Azonban ez a szultáni rendelet nagyon sok egyéb paranccsal együtt csak papíron maradt meg. A nehéz munkák mellett sokszor lécnek, fának s szegnek szállítását is megkövetelték a kecskemétiektől különösen palánk építéskor.^{2.}

A várbeli robotot néha helyettesítette

1. Kecskeméti Levéltár 53. oklevél /26 szám./

2. Kecskeméti Levéltár 69. oklevél.

Kecskemét városa a budai puskapor gyárhoz szállított salétrom főzéssel. Ugyanigy adózott Cegléd és Kőrös is s a főzéshez szükséges edényeket is kötelesek voltak beszerezni, az illető városok.

A salétrom főzés a várépítési robotmunkával szemben óriási könnyebbség volt. Ezzel megbízott 3 várost: Kecskemétet, Ceglédet, és Kőröst a török szultánok is igyekeztek a tisztviselők önkényesen kivetett adójával szemben megvédelmezni.

"Például IV Mohamed Nándorfehérvárról figyelmezteti Mevlanát, budai kádit, -kecskeméti ceglédi és a kőrösi kérélmére, -hogy mivel ezek a budai kincstár alá tartoznak és korona javadalmi városok és salétrom gyártó emberek, tehát senki őket, ha senkinek jegyzőkönyvében sincsenek bejegyezve mint jobbágyok és salétromot

gyártanak, ne háborgattassanak, ez ügyben ezen városokhoz rendelet érkezik."

1.

Nándorfehérvár 1660 október 11.

A harmadik főadónem a földesuraknak be-
szolgáltatott adó volt. Ezt minden kerti növény-
ből gabonából, kenderből, lenből, gyümölcsből,
szénából, s a többi beszédtek. Ennek a tizedsze-
désnek több módja volt. Néhol biztosabb helyeken
maga dézsmál a török, Néhol a becsárat szedi be
a természetben kijelölt dolgok után, harmadszor
évről évre, hosszabb időre egy általány summá-
ban egyezik meg alattvalóival s ezt kijelölt ha-
tár napokon szállítják azután be a jobbágyok.

*Földesúri
adó.*

Hornyik szerint Kecskemét város ezt nem
fizette be, azonban Kecskeméti levéltárban levő
oklevelek azt mutatják, hogy városunk is fizetett
tizedváltságot a hűbéri földekért, még pedig ezt
is a kincstár számára.

2.

1. Török Magyarokori Okmánytár I. kötet 268. oldal.

2. Kecskeméti Levéltár 10 oklevél /26 szám/

"Kecskemét város adója a tizedváltásokkal együtt 2000 forint.

Jelen irat oka ez: a lejtőmökben foglalt császári javak közül Kecskeméti jobbágysok a tizedváltás és hűbéres földök adója fejében fizetni tartozott 2000 forint folyó hó 1651 évben

Szent György napján 1060/1660/évi nagy összeírás szerint a kincstárba beszoigáltatták.

hogy ezért ne háborgattassanak ezen nyugtát

kapják.Kelt 1061-ik év Dzsemüzülevel hava 25-n-1651 máj 16."

Ebből nem tűnik ugyan ki, hogy a tizedváltás állandó adó volt a törökök számára de itt van még egy adat erre.

" 1686-ban a kecskemétiök adójukat a tizedváltással együtt hiány nélkül befizették."

Kecskemét városa az adókat leginkább pénzben fizette, Hornyik szerint természetben, sohasem.De egyszer ennea nyemára is akadtunk

1.Kecskeméti Levéltár 80 oklevél-/26 szám./

a kecskeméti levéltárban, hogy a törökök követelik a várostól természetben az eddig meg nem fizetett adójukat, követeléseiket pedig jobbnak látták teljesíteni a kecskemétiiek mindig s valószínű, hogy ezt is megfizették.^{1.}

"Szulejmán parancsot ad 1690-ben, hogy a gyulai szandzsákhoz tartozó Vány, Kecskemét, Kőrös, Cegléd városok lakói, kik régtől fogva fizetni szokott adót nem fizetik, adó és harács fejében, a gyulai vár számára elégséges gabonát szerezzenek be s hova hamarabb odaszállítsák s átadják. Ha ezt megküldik, akkor saját személyük nyugalma biztosítva lesz s ha ezeket nem fizetik, akkor az ottani győzelmes sereg őket foglyokká teheti s vagyonukat elpusztítja."

Nehéz esztendőkből, mikor különösen sok csapás éri a várost /rossz termés, tatárpusztítás/ a kecskemétiiek folyamodására leenged a t

török a városra kirovott pénzadóból.

Igy például 1597-ben a tatárhadak pusztítása miatt IV Mohamed folyamodásukra elenged^{1.}
évi adójukból egy bizonyos összeget.

Az adók mellett azonban még mintegy el-
sorelhatatlan az a díj s illetmény, mely ezeken
az adókon kívül szedett be és mellyel még inkább
meg volt nehezítve, lehetetlenné volt téve a hó-
doltsági nép életet.

Ha törvénykeztek, a költséget, melyet a
török megkivánt a peres felektől, csingilátnak
vagy csincsillátnak nevezték. A számadási jegy-
zőkönyvekben Kecskeméten ez a tanúk kihallgatá-
sáért való fizetés vagy büntetés volt. Értéke 24
pénz. Majdnem minden lapon előfordul ez a szá-
madási jegyzőkönyveinkben. A másik gyakran megkö-
vetelt bírói díj a "hücsét" pénz volt 1 ferint
28 dénár értékben. Általában a büntetés pénzből

1. Kecskeméti Levéltár III. oklevél.

mindkettőt kivették.

Például "Márki Bertalan maradot volt birságon ilyen dologért, hogy az város akarrattya ellenére bort árultatott házánál, fizetett ezért forint/floren/ 8. Ebből möndt ki az hűret az és cincilát." ^{1.}

"Ugyanott Hajós János fizetöt birságot illen dologért, hogy Barna Jánosnak homlokát megkörmölte volt abból mönt ki az cincilat pénz, az birság penig 3 forint.."

Ha valaki testi sértést követ el, kétféleképpen büntetik; vagy kaloda váltságot fizettetnek vele, vagy botbüntetést szabnak a bűnösre, ami azokban megváltható volt.

"Farkas cigányt megfogatta Márton cigány illen dologért, mert Márton cigányt igón megvonta, haiánál fogva és haiát kiszagatta vért is tölt reita, felesége előkötöje mind-

azon vér volt. És Márton is szitta penig Farkasné és ez megkövette, bíró uram penig vött birságot raitok csak 2 kaloda váltságot két cincillát etc." ^{1.}

Lopásért nem poénzt, hanem/élelmet/élelmet követelnek tőlük/sajtot s a többi./fuvarozást/Nyirbőlfát lopnak vagy ott tilalom ellenére legeltetnek. ^{2.}

Unneptörés, káromkodás, gyűlésben meg nem jelenés, engedetlenség mind arra szolgált hogy a török tisztviselők jövedelme gyarapodjék. ^{3.}

A meghalt hagyatékából először kivették a kincstárt illető osztálydíjat s az örökösök csak azután osztozkodhattak a meghalt vagyonán.

Erre vonatkozik: "1669 július 20 án.

Jelen irat oka ez:

Kecskemét város lakói közül az 1680-ik

^{1, 2, 3.} Kármadári jegyzőkönyv 1591-1601, 32. lap.

évben Trencsényi András meghalálozván szám-
bavett hagyatékából a kincstárt illető osz-
tálydíj lefizettetett. Nehogy ez ismét meg-
vétessék az illetők kérésére, arról ezen pe-
csétes jegy adatott a kincstár részéről.

Mahmed szpahi." 1.

Ezekből az illetményekből valameny-
nyit juttatott a török a városoknak is. Azon-
ban ebben nem volt köszönet, mert csakhamar
visszaszedte a különböző ajándékok útján/mely-
ről később lesz szó/ s melyben a török a leg-
nagyobb fokig tehetetlen volt.

Ha ezt a sok adót és illetményt vég-
gig tekintjük, megérthetjük, hogy mi okozta
az Alföld elnéptelenedését. Kiszípolyozták,
agyonsanyargatták a népet a törökök, úgy,
hogy a faluk egymás után elpusztultak, s a
szegény nép néha más védekezést nem talált,

egy éjszaka felkerekedett barmaival és egyéb könnyen szállitható ingóságaikkal s a török adóbehajtó katonák már csak pusztá falakat találtak. Ezek a faluk aztán csak ritka esetekben népesedtek be, legtöbbje lakatlan maradt mindvégig. Nagyobb városok azonban éppen ezáltal lettek népesebbek. Kecskemét, Kőrös, Cegléd, Hódmezővásárhely városokban keresett és talált is menedéket a faluk lakossága.

A városok igyekeztek az adót minél nagyobb összegben befizetni, hogy minél kevesebbet háborgattassanak, a törökök részéről. A hozzájuk beszolgáltatott adókról nyugtákat ugyan adnak, de ebben ritkán fordul elő a befizetett adó összege, csupán az, hogy a kívánt összeget az utolsó fillérig hiány nélkül befizették. Amiből nyilvánvaló az adóbehajtó török tisztviselők önkényes kirovása-

nak célja.

A töröknek fizetett adókról fennmaradt számadási könyveinkben gyakran látjuk, & fel-
említeni a Marhaszámot vagy Vadszámot. Ez tulajdonképpen értékadó egység volt, melyet azonban az ingóságokra is kivetnek, nemcsak a földekre és legelőkre.

Az érték utáni adózás magával hozta a cserekereskedést. Egyes vásárolt dolgokért bizonyos értékes áruval fizetnek, különösen gyakori pénzváltozás miatt, mely rendszerint rosszabb pézt jelentett!^{1.}

"Három siny vasat vévén a város számára ketteiért 3 bérényt bört adtam."

A befizetett tized a jegyzőkönyvekben és számadási könyvekben summaadó néven szerepel. s ezen kívül szerepelt még a harács és a derék adó mely alatt azt a nemét értjük az adónak.

1. Számviteli könyv kecskeméti levéltár 1667-70.

melyet a töröknek, a vármegyének s a pusztákért a földesuraknak fizetett a város. Császáradója alatt a rendkívüli hadiadót értették. A bérbevett pusztákért pedig a város az iszpahiknak szolgáltatja be a díjat vagy haszonbért. A bérelt falvak száma mind nagyobb és nagyobb lesz. 1601-ben Tatár-Szentógyörgyöt, majd Borbást, Kécskét, Köncsögöt, Pákát, Félegyházát, Kisszállást, Ferencszállást, Jakabszállást, Matykót, Csöngölét, Szent Lászlót, Móricgátját, Szank, Benét, Örkényt, Ujfalut, Majsát, majd Szent Pusstaszert 1640-ben bérelik.^{1.} De Kecskemét a sok pusztájával, számos falvával határát bár növelte, de jövedelmét nagy terjedelme dacára sem, mert részint a falvak elnéptelenedtek már így munkaerő nem volt elég a föld megműveléséhez, emellett pedig maguk a kecskemétiak sem igyekeztek a föld termőképességét teljesen ki-

1. Hornyik: Kecskemét város története. II kötet

használni, gondolván, hogy ez csak adójukat fogja majd növelni.

Kecskeméti számadás könyvek szerint eleinte, amennyire ezekből kivehető 3-4000 utóbb 7-8000 forint adót fizettek a török számára összesen

A tizenötéves háboru alatt, s különösen annak végeztével a török tisztviselők Kecskemétről elköltözve, nem tudták oly szigoruan kezelni a díjakat s a különféle adókat. Azonban amit most a kincstár elengedett volna, azt most a budai pasa, a saját maga és tisztjei részére megkivánt ajándékokból most talán még kétszeresen szedte be, ugyszintén később ugyanigy a gyulai basa is. Követelt a pasa konyhája számára minden elképzelhető élelmiszert, fát szénát, eleinte szerény hangon, de később karóba huzatással fenyegetőzve, mire a megrémült kecskemétiiek igyekeztek is a kért ajándékot Budára szállítani

s ellenszegülni a világért sem mertek volna.

A pasák konyhájára beszállított széna, A pasák követelése.
fa és termények után megtaláljuk a kecskeméti
1.
oklevelek közt a nyugtákat.

"Nyugta a kecskemétiiek által befizetett
100 szekér fáról. Kecskemét város fája 100 szekér
Szent Mihály napján. 1072/1661/"

A nevezett város lakói az 1072-ik évi
100 szekér fa tartozásukat behordták és a kony-
ha számára adták, arról kapták e jegyet.

Kelt. 17 1072 év Szefer hava 28-1661 okt. 28.

Haszán konyhamester.

Budán."
2.

Ezen jegy irásának oka ez.

Amidőn a kecskemétiektől ömértósága a
a budai pasa magas parancsának értelmében-min-

1.2. Kecskeméti Levéltár 17. oklevél 25. szám alatt.

den ház után 2 kila árpát követeltetett; árpát nem adhatván búzát hoztak s ezzel rótták le tartozásukat.

Kelt 1077-ik év Rebbüjülehiw hó/

/1660 október/

Hadzsi Omár.

mirioloj Budán.

"Kecskemét városi jobbágyok őmél-tósága lovai számára a szokott 200 szekér szénát hiba és hiány nélkül lefizették. Arról kapták e pecsétetes levelet, hogy szükség esetén előmutathassák.

Kelt 1080-ik év Dzszamüzulevel hó-
ban /1659/

Musztafa aga

Mohamed pasa

1.
istálló mesterek.

A Török-Magyarkori Okmánytárba is találjuk erre épéldát, amidőn a budai vezér

1. Kecskeméti Levéltár 24. oklevél 25 szám alatt.

és főkaimakán fölszólítja a kecskeméti~~x~~ körösi és ceglédi gazdákat, hogy mindent, amivel tartoznak a vezérnek, a tihajetnek a lehető leggyorsabban behozzák, mert különben számolhatnak majd a következményekkel.

Hogy elkerülje városunk a török tisztviselők csapatainak a megjelenését, a kimondott követelményeken kívül az ajándékok elképzelhetetlen mennyiségével lepik meg az új tisztviselőket.^{1.}

Tehát láthatjuk, hogy nemcsak a török adózás, hanem a tisztviselőknek az adóval való visszaélése, a mérhetetlen ajándék szomja tette éhezővé és földönfutóvá a szegény alföldi népet. Hiába tiltotta el ezt a visszaélést a törvénytelenül beszédett adózást a fermán, /szultán rendelet/ nem sokat törődik azzal még maga a budai pasa sem. Nem csodálhatjuk, hogy az Alföld lassan-lassan elnéptelenedett s a végromlásba

juttatott haldoklásból csak a magyar kormányzat teljes visszaállítása s közben a vármegye a magyar nemzetiség megőrzése érdekében kifejtett ébersége menthette meg.

V.

Amint a töröknél az adóval való rettenetes visszaélését láthattuk, nem kerülheti el figyelmünket a közigazgatásnál végbement lelkiismeretlenség sem, mely éppen a birói ügykör meg nem állapítása miatt, határozott kötelezettségeket nem ismerve, csak is az anyagi érdek felé hajolt. Ebből a zavaros biráskodási körülményből magyarázhatjuk meg, hogy a pereskedők gyakran elmentek a magyar királyság területére ügyük befejezése érdekében.

Török
közi-
gazga-
tás.

Leginkább meghatározatlan volt a birói ügykör. Ennek két alosztálya volt: 1/törvény magyarázók, muftik, kik az eléjük adott kérésekre

1.
 a szent törvény alapján mondanak ki ítéletet.
 hiszen a Korán volt az egyetlen törvénykönyvük, mit még hódoltsági területen is egyedüli forrásnak ismertek el. Inkább a papi testületekhez hasonlították, de állami ügyben határozatuk döntő volt. Ha valaki ügyét megakarta nyerni, az illető szandzsák muftijához ment el, ki jó pénzért egy darab papírra felírta a kívánt "igent" vagy "nemet" és ez az irat döntő befolyásu volt az ítélőszék előtt. Midőn a kecskeméti református egyház a szultánhoz fordul temploma felépítéséhez szükséges engedélyért 1679-ben, a szultán IV Mohamed a mufti beleegyezését kérte ki, s csak azután adta meg a kért engedélyt.

2/ A törvényeket ítélet által alkalmazó bírák, vagy kadik, kiknek ügyköre kiterjedt a polgári büntetői, gyámhatósági, közjegyzői,

sőt még némely esetben a pénzügyekre is.

A budai pasa minden bel-és-külpolitikai ügyben nagy befolyással bíró ember volt, a hódoltsági területen, de mellette ott állott még a diván, melynek beleegyezése nélkül ő sem intézhetett el semmit sem. A tartományi diván tagjai voltak: a budai pasa, ki elnökölt a divánban, a defterdár, a kádia s a janicsárok és a lovasság főbb tisztjei. Azonban minden főbb ügy elintézés végett a kádia elé kerül s a többi tagok csak nevüket írják alá. Ez a kádi a tanács legnélkülözhetetlenebb tagja, ki a kecskeméti előljárók fölött áll, ítél, parancsol és szedi be a díjakat, de csak a 15 éves háboruig és alatt, mert később a kádi is elköltözött, /1597/. Kecskemétről, mint az akkori főbb török tisztviselők. A birónak vagy kádinak megvolt a maga kerülete, hol ítéltkezett s a kerületet

„szandzsáknak” „kazxának” nevezték el, s a szandzsák több birói kerületre oszlott, melyet „nahienek” neveztek el. Kecskemét is egy ilyen kerületi székhely volt.^{1.}

„Nahie Kecskemét

Musztafa a váci torony kapudanjának
ziametja

Falu Szent Királ tartozik Kecskeméthez 12600 akcse

" Bögöne	"	"	11500	"
Pusztaszent Péter	"	"	400	"

s a többi.^{2.}

A kádi fizetését nem az államtól, illetőleg a kincstártól kapta, hanem a nép által részére juttatott díjakból és illetményekből élt. Jövedelme már azért is nagy volt, mert a nyertes fél mindig neki fizetett.

A polgári törvényszék elé leginkább csak törökök járulhattak s azoktól ugyanugy beszéd-

1. Velics Török kincstári defterek. I kötet 147. lap.

2. Velics: Török kincstári defterek. II kötet 667. lap.

ték a nekik járó illetéket. Mivel előírva nem volt, hogy törvény csak kádi előtt lehetséges ugy a magyarok élelmesebb városai/Kecskemét, Kőrös, Cegléd/ legnagyobb pereiket is maguk intézték el, a kádi megkerülésével.

A kádi főjövédelme volt a hagyatéki ügyek rendezése. Gondot is fordított a kádia a halálesetre. Mert az elhalt vagyonából, hagyatéki ügyeinek elintézése miatt ő is százalékot kap, s mivel ellenőrizve nem volt, teljesen saját önkénye szerint vetette ki, például ha két tehene marad, akkor az egyik bizonyára a kádié lesz. Igaz hitűek hagyatékát is ők kezelték s legtöbbször árverésre juttatták a hátrahagyott ingóságait.

A gyilkosság kiderítésére különösen nagy gondot fordítottak a török tisztviselők, élükön a kádival, mivel az a legtetemesebb összeget hajtotta a bíró kezébe. A gyilkosságot a

A kádi ügyköre.

zonban minden esetben megfizették, nem ítéltél szabadság vesztesre.

Szándékos gyilkosságnál a török ítélete a gyilkosra a "vért véért" volt. De ha a gyilkos szándék nélkül követi el bűnét, pénzzel válthatta. Ha a gyilkost nem találták meg, az illető helyiség, hol a halottat megtalálták, fizette a díjat. Ha két falu határában feküdt a holttest, a hozzá közelebb eső falu járult a vérdíjjal a kádi elé.

Ha valakit megöltek és a vádló a meghaltak a rokonai közül került ki ilyenkor a pénz-bírság egyik része a vádlóé volt, a másik része pedig a kádit illette meg. A tanu kihallgatást igénybe vették ugyan a törökök, de annak igazságával nem nagyon törődött a kádi, vallásuk szerint ez majd a lelkiismeret furdalásaival bűnhődik.

Salamon Frerenc szerint a török arendőri tisztséget nem ismerte közigazgatási értelemben. A kecskeméti oklevéltárban ugyan találunk oklevelet 1676-ból /XLII oklevél/hol IV Mohamed megtiltja a budai kádihoz írt levelében, hogy a kecskeméti adót beszedő rendőrök/zap-
tik/ a népet a számukra kiszabott díjon felül jobban sanyargassák. Ezek IV Mohamed szerint a kanun és defter által meghatározott mennyiséggel meg nem elégedve, 1000 tallért követelnek s a népet emiatt állandóan háborgatják.

A törököt szidalmazó keresztyén azonnal életével lakolt, melyet a bíró hozzájárulása nélkül is végrehajtottak./Egyik kecskeméti ember, azt mondja a pasának "Te törökös" igen nagy összeggel büntették./

Jó pénzért végrendeleteket, házassági levelet készített a kádi, sőt az eléje járuló ke-

resztyén válóperekben is ítélkezett, azonban ez ritkább esetben fordult elő, ilyen dolgokban leginkább a muzulmánok keresték fel.

A kádi már egyszerű v ádért is megbírságo^{1.}olta az embereket.

"Nagy Mihály kis Bokros Lukácsnál való maradoth bírságon ilyen dologért, hogy az kormán az népeket igen szidogatta, az kádia irta bírságra fizetött forint 5 ebből megyen ki az hűcet pénz."

Tolvajlásnál a tetten ért tolvajt megölték anélkül, hogy a gyilkost büntetné a kádia, ha pedig a tolvaj visszaadja a lopott tárgyat, nem tekintik többé bűnösnek. A kádi ítélete szent volt, ellene még fellebbezni sem lehetett. Kisebb ügyeket a kádi a városi tanáccsal együtt intézte el, nagyobb bűnügyek Budára kerültek elintézés végett. A kádia elköltöztével a magyar

ember még ritkább esetben kereste fel a törököt azonban a török figyelmét most sem igen kerülte el, ha valaki eltűnt a városból, ha valakit meggyilkoltak. Annyi előnye volt, ugyan a városnak, hogy egyes gyilkosságot véletlennek tüntettek fel s így kevesebb vérdíjat fizettettek velük. Császári városokban eleinte csak a kádia mondhatta ki az ítéletet, később azonban a keresztyén hatóságokra bízta az ítélkezést s hogy azok az "ő belend szokásaik szerint ítélkezzenek a bűnösök felett;" ettől kezdve a helyi közigazgatás és igazság szolgáltatás lép életbe.

Láthatjuk, hogy a török nem sokat törődött alattvalóinak nyugalmaival, s a büntetést kívánó ügyekkel szemben végtelen elnéző volt, sok esetben, ha ő abból különösebb hasznot nem tudott húzni. Ő csak egy szempontból nézte az összes bűnügyeket, mennyi díjat vagy büntetés-

pézt szedhet be az illető bűnöstől. Végignézi, gyakran a szultán rendeleteit mellőzve, a oroszul fizetett Fülekről elmenekült zsoldosok, hajduk rémséges pusztításait, s ennél a fosztogató csapatnál a török martalócok még rettenetesebbek voltak, kik a már amugy is véginségbe jutott hódolt népet a rácok és tatárokkal egyetemben gyakran az utolsó falatjától fosztották meg.

VI.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a szultán az alttvalóit igyekezett védelmezni a határban lévő csavargók ellen, legyenek azok törökök vagy elszabadult fosztogató hajduk, de tisztviselők nem igen hajtották végre ezeket a rendeleteket s elnézték minden büntetés nélkül a rablásaikat.

A szultán védelmezi a várost a tatárokkal szemben.

1. Ebben az oklevélben is védelmezni i-

Egyekszik a szultán a várost a török és magyar fosztogatókkal szemben. S azt mondja ha a török a tolvaj, a bégeknek, ha magyar, a kapitányoknak kell átadni büntetés miatt. Ha az ilyen tolvajt megfogják s azonnal megölik, ezért nem kell vérpénzt fizetni. De ha mezlim tolvajt megölnék, a büntetés el ne maradjon.

Ennek a levélnek érdekes a hátirata.

" Az pasa levele, melyet adott az 3 városnak, az Tolvaik kergetések felől, hogy valamiknek jószágunkat és marhánkat kezökben érjük, szabadon agion verjük. Erdős Mihály bíróságában. Anno 1629."

A pusztító tatárok a török tábor kiegészítő csapatai voltak, s gyakran mint átvenülő csapatok, Kecskemétet is meglátogatják. 1597-ben az átvenülő csapatok annyira tönkreteszik a várost gazdaságilag, hogy az a szultántól az adója leengedését kéri s a szultán ebbe bele is

egyezik. 1598-ban ajándékkal igyekszik visszatar-
tani a kecskeméti nép a tatár csapatokat s állan-
dóan szállítja a temérdek ajándékot a tatár szul-
tánhoz.^{1.}

"Az Tatár Császárhoz Mikoron Meöntenek
virág liöteörteökeön Szüch Pétör uram Angial fáb-
jammal és az tatár urakkal Müsta k békkel és Ká-
der békkel adot oda fü biro uram:

Költséget forint 14 Abból jöt~~h~~ haza forint
1 dénár 60. Cipót 110.

Kalách 1 kemeöncevel

1 aranyas Gákány

1 aranyas bot

1 aranyas Pallos

17 aranyas késök

2 vég karazsia

3 saitekat

3 szák árpa

3 szák kenyér."

De hasztalan volt ez a sok ajándék, hiszen a török szultánok IV Mohamed, III. Szulejmán védelmező leveleit sem veszi sokba a hatalmas tatár khán, pedig azok gyakran kérik a török szultánt a csapataik vissza vonására és megrendszabélyozására.

1600-1601-ben meg előkelő polgárokat is rabszíjra fűztek, gondolván, hogy ezekért a kecskemétiak hallatlan összegeket fizetnek majd váltság díj fejében. Azenban ekkor a kecskemétiak és a kőrösiek utánuk iramodnak és sok polgárt kiszabadítanak a rablók körmei közül.^{1.}

Ilyen rablási eset ime:

"Szent Matias estén uj szörint-méker Vargha Ferenc fű birét az tatárektul elhozták az egyházi földről az rabokat, levat,

ökröt, kecskeméti asszonynépek: Cigáni Gergölné 4-ed magával 2 lania 1 fia, Szabó Matiasné, Sarlós tét Miklósné, Hamkó Tamásné, Dékány Mihály Gyermöke Jancsi, Aka Mihály fia Jancsi, Szappanos Jakab szolgája: Pétör." ^{1.}

"Szömélők kik oda voltanak, Bán János, Simeg Tamás fia András, Nagy Jakab, Beke András, Tószegi Miklós, Beke Boldizsár, Némöt László, Szabó Matias s a többi."

És tovább: "Az möly Marhákel elhoztanak onnan az táboroktul: Szent György János 4 ökrét, Szappanos Jakabé 3, Negyediket mögöték az uton." ^{2.}

Abderrahman utelsé vezir pasa 1684-ben kéri a tatárok szultánját, hogy Kecskemét, Kőrös és Cegléd és Szent Miklós lakosait kimélje meg, s mindenikbe bátorsági ő-

1. Kecskeméti Levéltár. Számadási jegyzőkönyv 1601-ben, 350. lap.

2. Kecskeméti Levéltár LXXV. oklevél.

röket helyezzen. Megjegyzí benne, hogy a katonai elszállásolás miatt ezek a vidékek egészen elpusztítottak, vagyonukból, élelmüktől, barmaiktól megfosztattak s mégis ezek a helyek, mióta Szulejmán seregei által elfoglaltattal, lakosai engadelmességgökben, s hódoltságukban megmaradának, sőt annyi szenvedések s áldozatok mellett is falvaikat

az izlám birtokai ezen végerősségének kijavítását s erősítését célzó építési munkálatok körüli szolgálatokat teljesítettek, családjaikkail s szekereikkel ott megjelentek."E tekintetbál van szerencsém jelen barátságos soraimat nagyságodhoz azon kéréssel intézni, hogy mihelyt a vidékre méltóztatik érkezni, e győzelmes török seregek megtámadása elleni biztosítás végett sziveskedjék az említett városak és falvak mindegyikébe

egy egyént rendelni. Kötelességemnek ösmerem még Magasságotat bizonyossá tenni, mennyire lekötelezne, ha ez ügyben célszerűen s kegyelmesen méltóztatik rendelkezni."

Ez maga a török magyarországi fő katonai méltóságának vallomása, melyben foglaltakért igazán megérdemelték a kecskemétiak kiméletét még a többi városok mellett is.

A kecskemétiak fel is fogadták a küldött tatár öröket, mert rablásaik ellen csak úgy védekezhettek, s ezeknek csak a szolgálati díja 232 forintba került a városnak, nem számítván föl a regeteg ajándékot, amit azok még meg is követeltek.

IV Mohamed 1684-ben, 1687-ben ír a tatár szultánhoz levelet, melyben szintén kéri azt hogy a kecskemétiakat és körösieket ne háborgassák s bizzon meg egy embert a khán a két város őrzésével.

III Szulejmán IV Mohamed után következett s valószínűleg 1688-ban írja levelét amelyben Kecskemétet igyekszik védeni a rabló hordák ellen.^{1.}

"Nagy szultánok örököse, hirneves fejedelmek dicső utóda, nagyra becsült fiam Kolgai szultán! Nagyságod iránti legmélyebb tiszteletem s szolgálatkészségemből eredő őszinte szerencskivánataim gyöngyeit s vágyaival egyező üdvözltem fehér holdjait bemutatva: a fényes napként tündöklő elméjéhez intézendő szerény jelentésem itt következik: Dicső nagyrabecsült fiam! Mihelyt nagyságod a budai szandzsákba eső Kecskemétre érkezik, látni fogja, hogy ott alig van egy pár ember, s hogy ott amiatt a gabona elnyomtatása lehetetlen. Ezért nagyságod jelen levelem vételével, melynek vivői az említett város lakosai

ezennel mindenemű bántalmaztatás elleni megol-
talmaztatás végett rendeljen arra a helyre 2
janicsárt. A többire nézve dicsősége is nagy-
ra növekedjék!

/Év nélkül/

Őszinte barátja

Szulejmán."

m VII.

A török, amint már fentebb említettem
1597 után nem törődött azzal, hogy a városok
a hatóságok, hogy intézik el ügyeiket. Így a 15
éves háberu után az igazságszolgáltatásban a
városoknál nagy változást látunk, önállóan in-
tézik ügyeiket s ekkor találkozunk a fogott bi-
rák intézményével, kik 1598-ban a convocatus
törvényszéket megalakítják. S amíg a községi
bíró csak kisebb fenyítő ügyekben ítélkezett
addig a fogott bírák, kiknek tagjai érett el-

A ma-
gyar
közi-
gazga-
tás

A fo-
gott b-
rák in-
tézmé-
nye.

méjú, szakállas öreg urak és nemcsak kecskeméti polgárok, hanem kőrösi és ceglédi birák is, nagyobb bűnügyekben, örökösödés, halálozás s a többi mendanak ítéletet s szedik be a töröknek is a megkivánt összeget." ^{1.}

A kecskemétieket is ott találjuk a kőrösi tanácsbeliek között, ha azok ügyes bajos dolgaikat intézik ek.

Amikor a fogott birák ítéletöket hozzák a bűnösök ellen, legtöbbször a szentirásból alkalmazták a reájuk mondott ítéleteket. Testületük inkább megfelelt a presbyteriumnak, mint a hűntető törvényszéknek. Gyakran előfordul az ítéleteik között az eklézsia követés, mely sokáig divatban is maradt. A bűnöst a templomban az urasztala előtt fekete székre ültették, s a pap felolvasta előtte vétkét, s a bűnböcsánatot, melyet a pap után kellett mendania. Itt

tulajdonképpen a bűnös szégyenérzetét keltették fel s gyakran nagyobb eredményt értek el mint a botbüntetéssel. Ha a vétkes bűne még nagyobb volt akkor pedig az egyházból való kirekesztés volt a büntetése.

" Kecskemétről Szücs Ambrust, Zab Balázst hívták a kőrösiek peres ügyeik elintézésé végett magukhoz s Váczi Zsuzsanna ügyében ítélve, azután a kecskemétiak esküt tesznek arra, hogy amit ítéltek igazságosan tettek. Továbbá szintén egy bűnös cselekedetért egy asszonyt és embert egy időre a keresztény vallásból kirekesztik." ^{1.}

A XVI és XVII században a három város közösen intézi el ügyeit s az akkori hatóságoknak dicséretére válik az a tény, hogy erkölcsi érzéket oly nagy mértékben igyekezett ébren tartani s a bűnösök büntetését sem annyira testi

mint erkölcsi büntetéssel eszközölték s a bűnösöknek az egyházaktól világiaktól megszégyenítve, és megvetve, a bűn tudatával kellett távozni, ami egy bűnösre nézve akkor még a legnagyobb büntetés volt.

A három város az általa hozott ítéletet azonban legtöbbször a megyei hatóság elé isviszi, s csak annak beleegyezése és hozzájárulása után hajtják azután azt végre.

VIII.

A megyei hatóság igazán csak a 15 éves háboru után kezdi működését, ő rendeli el a tanu kihallgatást, a büntető törvényes eljárást, rendeleteket ad a városnak. Azenban közigazgatási ügyben igen kevés, fenytő ügyekben jóformán semmi beleszólása sem volt. Kecskemét város ügyeibe. Azenban ha Kecskemét város adókönyveit megtekintjük, láthatjuk, hogy a megyének való adózás is kötelezettségei közé tartozott a városnak, az évi

Megyei
intézkedések.

fizettségek két részre oszlanak: egyikben a "Török rendre való adók", másik részben a "Magyar rendre"-re valókat találjuk. Tehát a megye illetőleg a magyar király a hódoltsági területekre is kiterjesztette kezét, s a főleki nagy megyegyűléseken a többi hódoltsági helység követői között a kecskemétieket is ott találjuk. Itt határozzák meg az adót, egyes bűnügyekben, perekben a bűnös büntetését ők rendelik el. Hogy a nagyobb perek elintézésébe még sem szólhat bele, annak okát a nagy távol-ságokba kereshetjük. 1567, majd 69-iki gyűlésen elhatározzák, hogy a hódoltsági megyék mivel a török által ugy is számtalan adóval vannak terhelve, a megye részére a kiszabott adónak csak a felét tartoznak fizetni.

A török természetesen a magyar részre való adózást nem jó szemmel nézte, mert úgy

gondolta, hogy ez mind az ő jövedelmének rovására megy. Még béke idején jobban beleegyezett azonban háboru alatt sehogysem tűrte ezt meg, bár az 1625 gyarmati és 1627 szőnyi békekötések egyik pontját képezte ez. Később azonban a megye követelése is mindig nagyobb és nagyobb lett. Nem látják be a király és tanácsesai, hogy az adókkal oly nagy mértékben sújtott, agyongyötört népnek még élni is kell, s a császári hadak élelmezését, rengeteg élelmiszert s adót követelnek Kecskeméttől is; pedig ez mily messze volt a hódoltság határaitól ebben az időben.

Ekkor írja aztán a budai basa a kőrösi subbasának, hogy tudomására jött, hogy Kőrösre, Kecskemétere néhányan mint hadnagyok s a többi 40-50 katonával elmennek s azektól hol vérpénzt, hol kést, hol tollat sőt gabonát is követelnek. Ezért fejvesztés alatt meg-

tiltja nekik a zsarolást a szegény jobbágyok
jogtalan adóztatását.^{1.}1665-ben.

1683-ban Karaffa 499 katonai adagot követel Kecskemét városától, azonkívül megparancsolja, hogy szedjék be a közeli községekre kivetett beszállásolási költséget, mely kérésnek Kecskemét városa csak többszöri sürgetés után tud eleget tenni, mert a kívánt portié, 601 forintot tett ki. Még súlyosabb évek következtek azután Kecskemétre 1684-ben, Lothringeni Károly átvonuló hadai teljesen föleszik, a város környékét. 1685-ben az előző pusztítások után, amikor a Kecskemét ugyanis éhínség előtt áll egy tatár tábor szállja meg a várost s élelmezteti magát, majd Mercy lép fel hallatlan követeléseivel.^{2.} A török sem mondott le eddigi követeléseiről s Ahmed serege számára élelmet sügget. 1686-ban Heister hada érkezik a város-

1. Török Magyarokori Okmánytár I kötet 326. lap.

2. Borevszky: Magyarország vármegyéi és városai. II Kötet 333. o.

ba, serege először az egész várost kirabolja az éhező polgárok közül sokan már a menekülésre szánják el magukat s ekkor még egy török csapat követeliK Kecskeméttől, hogy az egész nyáron élelemmel lássa el őket.

A város kinzó éhinségét, ellenség által való rablását az Isten végre megelégteli s 1686 szeptember 2-án, a török Kecskeméttől örökre elvonul s gyászt, nyomort pusztaságot hagyva mindenütt maga után, de követeléseit ezután is fönntartja még 1688-ban befizették a az adót ugyszintén 1690-ben is.

A megye sohasem ismerte el a török ítélkezését jogosnak, megkivánta a főbb peres ügyekben, hogy a magyarok hozzá s ne a török kádihoz forduljanak s jaj volt annak a magyar-nak, ki a töröknél kereste a maga igazát, a törökség bélyegét ráütötték, melyet egynek vet-

tek az árulással s a legszigorubb büntetéseket hozta ez maga után. A közigazgatási ügyben érdekes volt a megye önállósága a török uralommal szemben, álljon itt részben előtünk a füleki rendelet, melyet Pest-Pilis-Solt vármegye nemesi rendei hoznak a török ittléte alatt.^{1.}

"Pest-Pilis-Solt vármegye nemesi rendei tudtára adják a hadnagyoknak, falusi biráknak s egész szegénységnek, hogy a jobbágyok az adóval és munkával földesuraiknak tartoznak s azzal, hogy hadnagyságra osztja őket a vármegye, a rájuk vonatkozó pontok a földesurakra is vonatkoznak.

2/ Hadnagyk kötelesek mind endelmeskedni a vármegyének, mind pedig a vármegyét s magukat a kőberlőktől megvédelmezni.

3/ Ha a faluban megszáll egy had-

nagy vagy más kapitány s azok bücsülettel élnek, ahhoz a falunak is jóakarattal kell lenni.

4/ Ha valaki úgy jön a faluba hogy mindjárt tör, zuz, rabel s a többi, először szépen kérjék, azután pedig jel^{en}etsék garázdálkodását a viceispánnak.

6/. A faluk egymást mindenben segíték s aki ezt nem teszi, azt megbüntethetik.

8/ Ha a hadnagy nincs is otthon a viceispán hadnagy vagy a tizedese mindig otthon találtassék.

9/ Senkitől a megyében sem rabtól sem cigánytól, sem katonától semminemű marhát, lovat, ökröt, s a többi, a hadnagy vagy viceispán tudta nélkül semmit el ne vegyenek. Ha egy földesur 15 nap alatt törvényt nem szol-

gáltatna a viceispán a földesúron is megvehesse a birságot. Az orgazdákra is szigorú törvényt szabtak, a törvény értelmében azok is halálra ítéltetnek.

10/ A paraszt tisztek ellen senki ne elégedetlenkedjen, sem ellene ne dolgozzon. Ha valaki a törvénnyel nem elégszik meg, az a vármegyéhez forduljon az ügyének ujonnán való elintézéséért.

13/. Sokan a határigazítást kezdik székásba venni a török párton levő urakkal. Akit ezen rajta érnek, minden érve ellenére káróba huznak.

Végül a hadnagyok kapitányok úgy működjenek, hogy egymást szeressék, s így fogja őket a megye is megoltalmazni.

VIII.

Fülel, Szeptember 23."

VIII.

A törökön és a megyén kívül még a földesur kasszájába is adóznak polgáraink. Kecskemét amint már láttuk Zsigmond óta, mint mezőváros, földesuraknak volt elzálogosítva, ^{1.} először a Khátaiaknak kezén találjuk, a mohácsi vész előtt mint már előbb említettem a Szphatecsiak birják. Azután a nevezetesebb földesurak között ott találjuk a Pászthóiakat, Váy családot, Rákócziakat, Weszelényiket Frernc nádort és füleki kapitányt Koháry Istvánt, kik gyakran beleszólnak a város igazságszolgáltatásába, s egy "gondviselőt" is tartanak, ki nélkül a város semmi ügyét el nem intézheti. De a földesur sem gyakorolhatta a város fölötti uralmát Kecskemét város örömeire soha személyesen, a nagy távolság miatt, s így a város kezében maradhatott!

Földes-
uri
követel-
mények.

1. Hornyk:Kecskemét város története I kötet

minden főbb ügy elintézése, közigazgatás, büntetés megszabása egyaránt.

Arra nézve, hogy a földesur jogait a XVI században hogyan gyakorolta a városok felett, adatunk alig maradt. Béke szerződések mindig biztosították számukra első helyen az adótörvényt. A földesuraknak érdekében állott ez, de némelyik nem mondhatott le a nekik beszolgáltatott censusról, mert a nehéz időkben gyakran ezt tekinthették jövedelmük egyedüli, biztos forrásának. Kecskemét földesurai azonban nem terheltek meg nagyon jobbágyi terhekkel a várost, készpénzbeli adózásaik voltak a földesuraik számára, s a városnak szabadon választott tisztikara volt, igazságszolgáltatásába csak Koháry szól bele, Wesselényihez is fordulnak ugyan a katolikus és protestáns urak, aki igyekszik köztük aztán békét teremteni. A censust a város földesurai szabják

meg, s a város tőlük csak a török kiűzetése után szabadulhat meg.

A megyénél néha nagyobb hatalma volt a földesurnak, ki g fegyveresekkel is rendelkezett, de hatalmukat sajnos, gyakran városaikkal is éreztetik. Azonban ha teher is golt a földesuri census a kecskeméti népre nézve az ittlévő lakosság belátta azt, hogy a magyar földesur mindig igazságosabban és emberségesebben kezeli bármily ügyét, mint a török, s éppen ezért mindig huzott földesuraihoz s a nemzet érzékeit az itt lévő zsarnok uralom alatt még jobban táplálta és erősíthette.

IX.

Ami a magyar és a török közt egy örökké áthidalhatatlan pont, egy igen magas korlát volt az a szokásokban és vallásban nyerte eredetét. A török lenézte, hitetlen kutya-

Vallási
ellentét

nak nevezte, s megvetette, a Korán szent törvényeit nem ismerő keresztényeket. A Korán volt az a szent törvényt tartalmazó könyv, mely előtt térdet hajtott, minden muzulmán, mely náluk az egyházi és világi törvényeket tartalmazta, mely azonban éppen régi dogmái által a szelgasiasságba vetette vissza követőit, elzárván előlük a haladás minden stádiumát.

A Korán szigorú szabályokat állapít meg, az engedett s a tiltott dolgokat illetőleg, szóhalmazatok, legendás elbeszélések élénkitik az olvasót s egyaránt bámulatot s csodálatot keltenek az olvasóban.

A török magát nem is tartotta nemzetnek, csak a hódító, hatalmas nagy izlám egyik népének. Társadalmi éltet nem élhettek a háremben fölnőtt gyermekek, kik magukba zárázóztak s az embereket kerülők lettek. Főök

azonban, hogy a két nép, magyar és török össze nem házasodott s ennek folytán soha össze nem olvadt, a törökök régi hagyományainak köszönhető, mely szerint a nőt szolgájuknak tekintették s a szabadságot élvező magyar nők gyűlölettel fordultak el a barbár töröktől. Ha mégis egy-két s esetben a keresztény nő, ha például férjével összeveszett, daczból néha törökké is lett, az elveszett a keresztény társadalom számára, s megvetés volt a visszavágyó nőnek az egyedüli fizettsége a családjá s embertársa részéről. Óvatosak is voltak a magyar nők a törökkel szemben, mert már egyes csekélységnek például gyümölcsnek elfogadása a legnagyobb veszedelemmel járhatott reájuk nézve. Azenban tudjuk, hogy a nők ellen-szenvét éppen ugy kiérdemelte a török, mint a férfiakét, megmutatták ezt az által is 'midőn

képesek voltak inkább fegyvert fogni s a halál karjaiba rohanni, minthogy az ellenség marta-lékává legyenek.

A török megengedte Magyarország meghódított területén a vallás szabad gyakorlását, korlátozott mértékben tartotta azt meg s ellenszenvét a keresztény hívők iránt sohasem tudta legyőzni, éppenugy mint a keresztény a török iránti gyűlöletét, kiben a pogányság megtestesítőjét látták, s mint betolakedót megvetették. Pogányág és kereszténység "tűz, víz" volt nálunk mindörökre, melyet különböző hitű papek lecsolgattak állandóan ferró olajjal. A protestánsok némely tekintetben talán több szabadságot élveztek, mint a katholikusek, de ezt nem a török symphatiának kell tekinteni, hanem az akkori viszonyok kialakulásának. Jobban szívelhette a török a Habsburg ellenes

A protestáns és katólikus egyház helye a török alatt.

protestáns mint a katholikus Habsburg pártiakat. és hozzájárult a protestáns vallási gyakorlatok egyszerűsége mely kerántsem keltette úgy fel az töröknél az idegen vallások iránt általában érzett ellenszenvet.

A kecskeméti leváltárban 28 darab török levél maradt, egyházi vonatkozással, Hammer németre, Nagy Lajos néhai közjegyző pedig magyarnyelvre fordított le.

Nálunk a kecskeméti református egyházközség alakulására nézve egészen pontos adatunk nincsen, azonban 1564-ből fennmaradt levéltári adat bizonyítja, hogy a lutheránusok átengedik a nagy templomot a katholikusoknak ezer forint kötbér terhe alatt. Ugyanekkor a katholikus templom kertjében saját használatukra fatemplomot építenek, ezt későbbben azonban a két felekezet közt eddig fennállott béke megbontására vezetett.

1567 évben a protestáns Kalvin tanait fogadják el s pár évtized múlva nagy számu volt már a protestáns egyház községe. A két vallás felekezeti papjai eleinte nagyon is összetartottak a közös veszedelem a, törökkel szemben s a felekezeti béke fönntartására igyekezett mindkét egyház. A protestánsoknál a XVI században első prédikátorként Bálint lelkészt emlegetik, a másik Máté - nevezetű pap valószínűleg Skaricza Máté, majd nevezetesebb 1600-ban a Tolnárol idemenekült Buzás Mihály lelkész. A katolikus egyház ekkor pap hiányban szenvedett s ezért akarják behívni a jezsuitákat, kiket parochiákkal kecsegtetnek, ezek azonban a ferencrendiekhez utasítják őket, kik ide is költöznek s azóta lelkiismeretesen teljesítik kötelességüket. A két felekezet tagjai eleinte annyira jó barátságban éltek egymással, hogy a katolikus püspököknek járó tizedet s a helybeli papoknak

járó tizenhatodot megosztják testvériesen egymás között. A tized a megyés püspök járuléka volt melyét Kecskemét a török alatt is fizet a vá-
 czi püspöknek, néha elég tetemes összegre rugott s ekkor árendának is nevezték. Azonban mi képpen a földesuri censust természetben nem igen fizetik úgy ezt sem fizették soha, csak készpénzben.

A jó viszony a két felekzet között csakhamar megszűnt mert a viszálykodásra okot ad, mint már fentebb említettem a közös templom illetőleg a két templomnak egy kertben való elhelyezése, amely a protestánsokra nézve ép-
 úgy káros volt mint a katolikusokra. A viszálykodások megkezdődésével a protestáns prédikátoroktól megvonják a katolikus papok az eddig közösen élvezett tizedet. A surlódást a két egyház hívei között Wesselényi Ferenc kecs-

1.
kemét egyik földesura igyekszik elsimitani; a
két felekezet tagjai közül a vezető embereket
1658-ban magához hivatja s ráveszi őket, hogy-
ha a katolikus főtemplom mellett a sekres-
tyén javítanak azt úgy vigyék végbe, hogy ne
sértsék meg azáltal a kálvinista templomot.
Továbbá a protestánsok a sövényt amelyet a
kötemplom ajtajáig vittek két hónap n belül
a mostani helyétől feljebb helyezték. Továh-
bá mind a protestánsok mind a katolikusok
igyekezzenek úgy élni, hogy a törökök előtt
egymást be ne vádolják mert akkor 1000 fo-
rint büntetést kell az egyik félnek a török
számára fizetni.

1678-ban romboló tűzvész pusztítja
a várost s a református templomot a paplakkal
és a ferenciek zárdáját teljesen megsemmisíti.

1. Hornyik Kecskemét város története II kötet

130. oldal.

Ekkor Koháry István újabb veszedelem elkerülése végett felszólítja a város tagjait, hogy ne a régi fatemplom helyére építsék a protestánsok az új templomukat, hanem a város jelöljön ki számukra megfelelő helyet a város közepén. 1679-ben a katolikusok felépítik templomuk kerítését a protestánsok pedig hozzá kezdtek új templomuk elkészítéséhez. Az egyezés mostmár magyar részről megvolt, csak a török jóváhagyását kellett még megszerezniök. Ugyanis a templom építés általában azon eszközölt legkisebb javítás is a török engedélyével volt csak lehetséges bár ez nem annyira a szultán mint a tisztviselők önkényére tartozott; természetesen jó pénzért hajlandó volt a török a szükséges építések megengedésére. Így 1553-ban fennmaradt oklevélből mely szerint a lutheránus templom renoválására kért engedélyt a török 15 ¹ $\frac{1}{2}$ piaszter lefizetése mel-

lett megengedi.

1643-ban Ahmed a vezérek kethudja megengedi, hogy a tornyukat se nagyobb se kisebbre nem építhetvén az eldőlés ellen faoszlopokkal megtámogassák.^{1.}

Ugyancsak engedélyt kaptak a tempolm bevakolhatására 1673-ban. 1662-ben pedig a törökök el akarták kobozni a kecskeméti református egyház harangját de Murtezán aga közbenjárására ezt még sem vitték véghez.

"Mi Izmael pasának, Budavárának vezérek Tihája, Békje Haszán aga és egész udvarának minden dolgosa lévén.

Te kecskeméti bíró ezelőtt ment volt hozzátok paracsolatunk Murtezán aga egy harangot hozott volt és ot hadta, de Murtezán Aga vezir urakat kérte, hogy ne báncák az harangot, kössétek fel szabadon és az ü lelkéjért erőssen meg-

1. Református egyház levéltára 12. oklevél.

veressétek, hanem az harang ott maradjon, Budára ne hozzátok, megengedték az Murtezán Agá-nok."

Dátum Buda, 17 die oktobris Annó
Domini 1662.

"Adassék a kecskeméti biráknak mind fejenként^{1.}
hamarsággal."

1675-ben engedélyt kérnek a protes-tánsok az elpusztult paplak kijavíttatására s a torony födelének renbehozására, de magasabb-ra, mint eddig volt, javítás közben sem emel-hették.

1678-ban a leégett templomukat föl nem építhetvén, engedélyt kértek a reformá-tusok a töröktől, hogy egy kis oszlopra, csak^{2.}
egy kis harangot építhessenek.

1679-ben a kálvinista templom fel-építésére sok kérvényezés és folyamodás ered-

1. Református Egyház levéltár 40. oklevél.

2. Református Egyház levéltár IX. oklevél.

ményéül a templomok felépítését, először a budai defterdártól, 1680-ban pedig a szultántól. IV Mohamed 1680-ban a leégett református templom felépítésére engedélyt ad. "A kecskeméti hitetlenek-Ugymond- szerencsés udvaremhoz levelet intéztek, melyekhen miután ezen városban lakó kálvinisták hijábavaló istentisztelete helyéül szolgáló régi templom leégett- s ezen felekezet haszontalan szertartása szerint új templom felépítésére császári jóváhagyást esedeznek. A Seik ul izlam /a legfőbb pap/ megengedte. A szultán azonban tisztviselőinak meghagyta, hogy vigyázzanak, nehogy "a hitetlenek temlomépítés szine alatt palánkot és várat építsenek." ^{1.}

A szultán bár ebbe beleegyezett a török tisztviselők hallatlan pénzsomjuktól indítva még ebből is hasznót akartak huzni s 200 ezüst piasztért követelnek a kecskeméti refor-

mátusektől. Azonban ezek Ahmed szultánhoz fordulnak, ki elengedi a jogtalanul kívánt összeget.

Azonban Moháry hazafiatlansággal vádolta a kecskeméti református gyülekezetet a szultánhoz való folyamodásuk miatt s a Ferenc-rendiek keltek azután a protestánsok védelmére. Hosszas huzavona után így készült el a kecskeméti református templom "a véres háborus esztendőik folyamán" nagy áldozata árán a kecskeméti református polgároknak. A torony sudara és a templom előtti kerítés későbbi építmény már.

A protestáns papekra is, bár az istentiszteletők iránt elnézőbb volt a török, mégis gyakran kitöltötte a bosszuját, különösen sikertelen hadjáratai után, amikor megvolt győzve, hogy a keresztény prédikátorok imádkoztak ellenük, veszteségükért s gyakran, a tolnai rektor szerint, úgy elverték a prédikátorokat "hogy a

bőr lemegy a talpulról."

Hogyan is lehetett volna türelmes bármely keresztény felekezettel szemben a török, hiszen az a terve, hogy izlam birodalmát Magyarországra is kiterjessze, éppen a keresztény vallás felekezetei által lett sikertelen főleg, mivel a török hódításnak mindig vallási színezete volt. Csalogatta bár a török a keresztényeket mindenféle adó elengedésével de még ez is csak gyér számú renegát magyart szült, akik bár írástudók voltak, de magasabb hivatalt sohasem viselhettek csak kisebb díjak kezelésével s levelek elintézésével bízták meg őket, különösen mint tolmácsot használták. A törököktől is jöttek át hozzánk, leginkább azonban csak harcosok, kik vitézségüket gyakran megmutatták, mint vitéz huszárok, vagy később huszártisztek, s ezek alkották azután a pribékek csapatát.^{1.}

1. Takáts: Rajzok a török világból. I kötet 304. oldal.

Templomaikat megkülönböztették aszerint hogy 1/közjogi istentiszteletek számára épült-e ez volt a dzsámi, melyben a császárért és birodalomért elmondott nagy imádság a khudbe képezi a fő imádságot. Ezt azonban csak nagyobb számú őrsegeknél találunk, míg a másik hol 6-10 egyházi személy működik, az előbbi 2-6 egyházi személlyel szemben, az a legkisebb török őrség által megszállott helyen is megtalálható.

Főbb egyházi személyeik a 1/ khátib ki a birodalomért imádkozik s a hódoltsági területen ~~Kakarddal~~ mondja imádságát a /király üdvéért/ birodalom-üdvéért.

Az oklevelekből nem derül ki, hogy Kecs-kemét városában valaha török templom lett volna.

X.

Az iskolázás a XVI és XVII században már elterjedt volt a törököknél a hódoltsági területeken is, holrészt népiskolában te-

Az iskolá-
ügy.

nitották a gyermekeket a vallás elemeire, olvasni s összehuzott lábakkal földönülve az írás mesterségeire is oktatták őket a mollimok vagy tanítók. Ezek az iskolák megtalálhatók nemcsak a szandzsák székhelyein, hanem minden nagyobb városban a hódoltság területein. Valószínűleg Kecskeméten is lehetett, mert a kecskeméti jegyzőkönyvben a "mollim" szó gyakran előfordul.

Az iparágak fellendülése kerán magával hozza nálunk is az iskolák felállítását a XVI században. De még nagyobb számban keletkeznek ezek a protestáns vallás terjedésével. 1600-tól kezdve pedig Kecskeméten a tolnai pap Buzás Mihály a református collégiumnak veti meg az alapját, Tolnáról menekült diákjaival együtt, s itt nemcsak az elemi tanulmányokkal ismertetik meg az ifjakat, hanem a polgári életpályára szükséges anyagot is szolgáltatja nekik. A XVI században Takáts

Sándor szerint az iskoláink igen nagy nehézségekkel küzdenek, s jóformán a szegénység iskoláinak nevezhetők, hol az éhes diákok azzal az alalmazsnával tartják fenn magukat, melyet az éneklésük által szereztek. Nagy gondot is fordítottak az iskolákban mindig is az éneklésre. Később az iskolák a legtöbb helyen úgy keletkeznek, hogy mindössze két szoba áll rendelkezésükre, melyek közül az egyikben a tanító lakott s a másik pedig a tanulók szobája volt.¹ Iskoláink ügyébe egyáltalán nem szólt bele a török, fejlődhetek volna azok, csak hogy az akkori eladósodott, anynyi baj által megpróbált nép, bizony nem sokat áldozhatott az áldásos kulturintézményre sem.

A deák szót gyakran megtaláljuk a kecskeméti levéltárban levő jegyzőkönyveinkben. Ezek a XVI században külön rendet képeztek, a deák

Író-
diá-
kok.

1. Tskáts: Rajzok a török világból I kötet 3. oldal.

rendet, s ha a diákok iskolájukat elvégezték leginkább tanító lett belőlük. Némelyek prédikátorok lettek, s az alföldi iskolák tanítói, prédikátorai mindig ezek közül a diákok közül valóak voltak. A deákoknak azonban egy másik csoportjából az íródeákok lettek. Ezek közül kerültek ki Kecskemét város íródeákjai is, kik ott szerepelnek az adóbefizetésnél is. Gyakran nótárius néven szerepelnek jegyzőkönyveinkben. A török főbb tisztviselőknek is mindig voltak magyar íródiákjaik, kiknek főérdemük volt, hogy a magyar nyelvet terjesztették a törökök között, s ha török kenyeret ettek is, nem váltak törökké s a törökök közt igyekeztek a tisztviselő jóindulatát mindinkább a magyarok részére fordítani. Gyakran hazfiasságukat nem tudván legyázni a török szolgálatába álló magyar diákok még a török hadi készülődését is tudatták a magyarokkal.

1541-ben kezdik a török pasák és főtisztviselők a magyar diákokat alkalmazni, kik kifogástalan levelet irnak a magyarokhoz legtöbbször mert a török főtisztviselők nagyon sokat adtak arra, hogy nagyszerű stilusu és kiváló csinnal megirt leveleket küldjenek a magyarokhoz, erről meggyőződhetünk a kecskeméti levéltárban talált leveleknél is, melyek forma és külső alakra nézve igazán páratlanok. Nálunk is ebben az időbeh kezdenek tisztviselőink a latin levélírásról a magyarra áttérni. Háberu alatt a török csupán fegyverrel harcol és nem tollal a "hitetlen magyarokkal" szemben. Íródeákjaink szereplése a XVI és XVII században társadalmi, politikai és irodalmi téren egyaránt nevezetes, és jóhatásu volt.

XI.

A XVI század nagy hatással volt a festő Ruházati magyar öltözet kialakulására. Ezt mindene-

setre elősegítette a törökkel való érintkezés.
 Prémes zsinóros mentét a törökök viselnek előbb,¹
 s a mieink azoktól vették azután át. Azonban a
 hódoltsági területen nem mentét viselnek, hanem
 hamuszínű vagy fehért abanosztóból készült ru-
 hát.^{2.}

Az asszonyok pedig a gereznának nevezett
 bő, ugynevezett fürtös, lombos ruhát hordtak s a
 fejükön levő patyolatot fuluk körül ezüst tükkel
 is ékesítették. A gazdaságot árulta el a derékon
 levő ezüst pártá öv. Az asszonyok és leányok is
 csizmát viseltek még akkor, cipő helyett.

Budán megfordult tisztviselőink gyakran
 kaptak még ajándékba is a töröktől diszes menté-
 ket kaftánokat, s a kecskeméti levéltár feljegy-
 zése szerint Kecskemétnek is volt egy ilyen "kaf-

1. Takáts: Rajzok a török világból I kötet 3. oldal-

2. Balla: Nagykőrösi krónika 15. oldal.

tánja" melyet IV Mohamed adott a városnak s mely néha valósággal csodát művelt. A török csapatoknak előmutatott kaftány, nem egyszer szabadtotta meg a rablástól, pusztítástól a kecskemétiéket. Eltűnésére vonatkozólag feljegyzést a kecskeméti levéltárban nem találunk. Valószínűleg el-^{1.}kallódott, vagy tönkrement.

Erre a következő adatot találjuk:

" Ezer öt Száz kilencven hat esztendőben midőn negyedik Mahomet Császár Myagyar Országba jött volna, a kecskeméti polgárok eleibe men-
vén ajándékokat vittek neki. Hat Száz juhot, 1 Száz ökröt és Tizennégy szekér kenyeret kérvén, hogy egy csauzt küldene hozzájuk, ki az által menő vitézeiktől megoltalmazná őket. A Császár Uram száz aranyat adván nekik és egy csont arany köny-
töst, meghagyja, hogy hazamenjenek, és ha valaki

^{1.} Kecskeméti Levéltár XVI oklevél 1596. ból.

bántaná őket, a köntöst mutatnák neki. Annakokáért mihelyest török sereget láttak a bíró a köntöst reá vevén, eleikbe ment, kit látván a törökök, le-
 vaikról leugorván a köntöst megcsókolták és ha a bíró megengedte ott hálnak maguk költségén,
 ha pedig nem engedte előbb állottak." ^{1.}

B e f e j e z é s.

Kénytelen voltam Kecskemét város török hódoltsági életét inkább belső viszonyaiban megrajzolni, mert külső vonatkozásai nincsenek meg

oly mértékben, mint például egy folyó mellett

fekvő, országut, hadiutak mentén épült más városnak vagy hozzá még várnak, melynek lételekor okvetlenül a hódító török katonaság állomáshelyévé lett volna.

Kecskemét ezen viszonyokkal nem rendelkezett, mint jómódu, alföldi város, inkább csak

1. Kecskeméti levéltár XVI. oklevél.

Mért nem volt
 Kecskemét eseménny történetben gazdagabb a török ittéléte alatt.

a harács szempontjából érdekelte a törököt. Innen van, hogy Kecskemét városá vajmi kevés adatot nyújtanak kutatóink, az esemény történelmet illetőleg.

Annál nagyobb volt jóltevő hatása a magyarokra. Mint alföldi mezőváros, felszívta lassanként a környező falvak lakosságát, a török zaklatások elkerülésére. Az így keletkező lakosság tiszta magyar, mely a hazaszeretet és a régi alkotmányos keretek, határok fenntartásának reményével eltelve mindig csak erőt nyert, amely akaratot jelentett, olyan akaratot mely állandó erőfeszítésével a nemzetiség fenntartására törekedett, még öntudatlanul is, szinte élet ösztönből.

A hódoltság közepén helyezkedve el, határozott pártfoglalással veszélyeztethette volna a város a maga egyéni fejlődését, innen

van, hogy Thököly szabadság mozgálmaiba sem kapcsolódhatott be élénken-vagy talán nem is akart belekapcsolódni, hiszen földesurához, Thököly fogságában sinylődő Koháry Istvánhoz is hűnek kellett lennie. Egyéb szabadság mozgalmak, nagyon is kívül estek az ő segály nyújtási lehetőségén.

A törökök nem gyűlölték, hanem megvetették a keresztényt, foglalásuk katonai hódítás volt, ez már önmagától visszautasította a beleilleszkedés assimilatio lehetőségét. Nagy szerencsénk volt még ama tény is, hogy még a hódított területeken is a törvénykönyv egyedül a Korán volt, mely a hűbériség eszméyéből lassan kivetkőződő magyar alkotmányos életet sohasem támadta meg gyökereiben veszedelmesen. A végek állandó harcai oly mozgálmass korszakot-150 évet teremtettek-mely na-

gyon is alkalmas volt igazságtalanságok gyors
 elkövetésére mindkét fél részéről. Hiszen tu-
 dott-e a szenvedő ember megértő lenni ember-
 társaival szemben? Tudott-e a szenvedő magyar
 lemondó lenni már akkor is, mikor az I. Ferdi-
 nánd alatt hozott törvényekben már a haldokló
 szabadság utolsó zokogásait hallgatta? A hal-
 dokló katonákban is növelni kellett a szabad-
 ság magas érzetét, a végek élete olyan nevelő
 iskola volt, mely csak a gyengét ronthatta meg
 a nagyot még jobban felemelhette. Gyskran nem
 is hihette, hogy őszintén leülnek vele a béke
 asztal mellé, melyet mily sokszor teritettek
 meg a bizakodók számára. Az idő nem repült el
 fejük fölött, míg ők reménykedtek. A világnak
 meg kellett ujulni, mint már annyiszor-s ez
 az új világ-az ő reményük-megsemmisítette a

régi rosszat, visszaadta a magyarnak a magyart.

Most megint lesujtva állunk-de nem tanácstalanul. Van egy tanácsadónk, s ez a legjobb-a történelem, mely számtalanszor megmutatta már, hogy a nemzet összeomolhat-de a lélek halhatatlan!

Nevezetesebb forrásmunkák.

Kecskemét város levéltárában lévő török oklevelek.

" " " " számadási könyvek.

" " " " tanács jegyzőkönyvek.

" " " " református egyház oklevelei

Hornyik János:Kecskemét város története.

Velics András:Török kincstári defterek.

Török Magyarorkori Okmánytár.

Salamen Ferenc: Török hódítás Magyarországon.

Balla Gergely:Nagykőrösi krónika.

Takáts Sándor: Rajzok a törökvilágból.

Kőrössy Árpád: Közállapotok a XVI században.

Oppeln Jenő: Cegléd a török alatt.

Borovszky: Magyarország vármegyéi és városai.